

**DÜNYA DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
ALANINDA BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR**

Editör: Prof.Dr. Ömer ŞEKERCI

yaz
yayınları

Dünya Dilleri ve Edebiyatları Alanında Bilimsel Araştırmalar

Editör

Prof.Dr. Ömer ŞEKERCİ

yaz
yayınları

2026

**Dünya Dilleri ve Edebiyatları Alanında
Bilimsel Araştırmalar**

Editör: Prof.Dr. Ömer ŞEKERCİ

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8574-43-2

Mart 2026 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

- Redemption, Hysteria and Filicide in Florence Bell's
Alan's Wife: A Psychoanalytic and Intertextual
Reading.....1**
Emir Polat TUNA
- Rebuilding Ice: A Deconstructionist Reading of Ice by
Anna Kavan.....17**
İrem SOLAK
- Guy De Maupassant'ın Boule De Suif Adlı Eserinin
Çeviri Stratejileri Açısından Üretken Yapay Zekâ
Destekli Bir İncelemesi 37**
Gamze ÇİFCİ
- Özbek Türkçesinde Nezaket Kategorisinin
Araştırılması ve İfade Yöntemleri Üzerine.....62**
Zilola KHUDAYBERGENOVA

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

REDEMPTION, HYSTERIA AND FILICIDE IN FLORENCE BELL'S ALAN'S WIFE: A PSYCHOANALYTIC AND INTERTEXTUAL READING

Emir Polat TUNA¹

1. INTRODUCTION

In literature, particularly in drama spanning several eras, techniques such as psychological characterization are common, from Shakespeare to modern playwrights (Russell, 1964) and into the postmodern era. Psychological characterization enables readers to analyze characters and their motivations, and to anticipate the narrative's direction based on textual evidence. For instance, while reading Shakespeare's *Hamlet* (1603), one is likely to get the impression that Claudius merits death despite Hamlet's hesitation, as inferred from Hamlet's defensiveness towards his mother and his manipulative use of language in the scene with the actors, or, as in Shaw's *Candida* (1894), it is possible to observe certain psychological archetypes and how they shape the individuation process of Marchbanks (Şekerci, 2025); or in Ibsen's *A Doll's House* (1879), in how Nora and Helmer employ pragmatics and (im)politeness strategies to threaten each other's positive and negative faces through positive and negative (im)politeness acts (Demiray and Şekerci, 2024). Psychoanalytic theory is one method by which readers make these assessments; drama provides a storyline constructed solely of dialogue and stage directions, denying direct access to a

---

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0009-0003-1184-5949.

character's inner thoughts. Hence, it could be contended that "Drama can only be imagined with dialogue and story or dramatic narration" (Demiray and Şekerci, 2024, p. 223). Characters reveal their mental states through dialogues and soliloquies, allowing readers to assess and interpret their behaviors just as a psychoanalyst would with a patient. Although, it should be kept in mind that the psychoanalytic examination of a play raises the same questions in medical practice, such as whether repression or distortion has occurred in explanation and whether there are enough evidence and context to reach a certain conclusion. Whereas a psychoanalyst could ask a patient for more details to clarify uncertainties, it is not possible to do so in a play, so how shall readers interpret a play in the psychical aspect?

This study explores the play *Alan's Wife* (1893) by the Victorian period playwright Florence E. E. O. Bell. In the first act, pregnant housewife Jean Creyke eagerly waits for her husband Alan to return from work as she boasts about the fitness and health of her husband to her family and friends. Throughout the act, attention centers on Alan's strength and well-being. However, at the act's end, Alan only appears as a mutilated corpse carried on a stretcher due to a work accident. The second act introduces a different Jean, the previously hopeful, cheerful Jean is duller and more hopeless, sometimes not even responding to her mother. After her son is born disabled, Jean becomes deeply troubled and questions the justice of God and decides that she must kill her child to deliver justice. The final act ends as Jean pays the penalty of filicide with her own life.

A question yet to be asked by scholars about this play is: how do psychoanalysis and intertextuality reveal the psychical meaning and reasons behind the play's turn of events? The answer is that it can reveal meaning when the play is read intertextually, comparing and relating the characters' discourse or action descriptions at different points in the play. That is, one can infer

what is apparent and on the surface, since only speech and actions described in the text are being examined by this method. However, what should be done in order to support one's findings further and reveal hidden meaning? It is known that culture has a notable influence on one's psyche, not only in daily life but also in fiction. By that, it can also be said that certain cultural aspects shape the plots of stories. Therefore, intertextual reading can certainly be extended outside of the initial text. In this instance, in a play that echoes Christian values and thought, the intertextual analysis should be extended to the *Revised Version* (1885) as it was the mainstream Bible of the period. When culture is coupled with psychoanalysis, it becomes possible to see the play and discourse from a new perspective and to support an analysis with new reference points.

2. THEORETICAL BACKGROUND

This study will evaluate the play under Freudian psychoanalytic theory, as it can provide the most period accurate description of psychological trends. Since Freud had an ongoing collaborative research effort with Josef Breuer at the time, *Studies on Hysteria* (Breuer and Freud, 1895/2001) and some later publications such as *Fragment of an Analysis of a Case of Hysteria* (Freud, 1905/2022), *Dream Psychology* (Freud, 1921/2020) and *A General Introduction to Psychoanalysis* (Freud, 1915-1917/2020) will be significant reference points, however methods and definitions will only be mentioned in short as to keep accordance with the title and keywords of this study. Theorists such as Saussure and Lacan will receive brief mentions so that the findings of the study might lead to new interpretations in the critical school of semiotics.

A central aim of this study is to reveal the connection between Biblical teachings and psychoanalysis in a Victorian

period play. This is demonstrated through and intertextual reading confined to pages 31-35. This excerpt is the only section suitable for such analysis. Although the interpretive scope is limited, the findings help achieve this central purpose.

3. ANALYSIS AND DISCUSSION

Before dream analyzing dreams, one might ask: how can dream analysis begin where characters are fully awake? Dream analysis is not limited to sleep dreams but also involves exploring free associations drawn from questioning (Freud, 1915-1917/2020, pp. 106-108). Here, it is used to interpret the character's discourse through their associations rather than its literal meanings. This approach allows the analysis to proceed.

In Scene II, the following behavior is displayed by Jean:

“(Jean discovered sitting listlessly by the fire...)” (Bell, 1893, p. 21)

“(looking round at Jean. Jean pays no attention)... (Jean is absorbed in thought.)” (Bell, 1893 p. 23)

The portrayal of Jean in this scene expresses her absence: as pages of dialogue pass around her, she remains still and unresponsive. The other characters interact with Jean physically as well, intentionally getting in her line of sight and calling out her name, all of which are stimuli to the senses. Jean still does not respond to any of these; however, she does so after considerable delay. This can already be interpreted as an absence episode, an active state of consciousness devoid of response to external stimuli (Freud and Breuer, 1895/2001, p. 24). Additionally, impulsiveness can be observed. After Warren leaves the stage, Jean performs a series of actions which the viewer perceives to be rash and irrational. The constant change of action on the stage, the wild tantrum, the leaning over the cradle, the carrying of

various items and the ultimate act of strangulation show to the audience that Jean is in an abnormal state, and that this abnormal state has found a clear manifestation in Jean's actions. These symptoms, when considered together, can be determined to be the Freudian hysteria, which is the physiological outputs of psychical trauma (see Freud, 1905/2022; Freud and Breuer, 1895/2001).

Now that this is known, we state that hysteria, like other conditions in psychoanalytic literature, has its origins. In other words, before we determine the diagnosis of a character in literary work such as this, we should further reveal the history of the condition to clarify and support the claim. After all, during psychoanalytic interrogation, analysts often face the major challenge of "repression" - the unconscious interfering with the truth during free association due to affecting factors (Freud, 1915-1917/2020, pp. 302-304) - which makes pinpointing the causes of hysteria difficult. Therefore, it is logical to examine Scene I of the play to unravel specific psychoanalytic factors that contribute to the condition's formation.

As stated in the introduction, in Scene I, Jean constantly boasts about her husband's health and fitness:

"Isn't he the best husband a girl ever had? And the handsomest, and the strongest?" (Bell, 1893, p. 6)

"Do you know, with those strong arms of his he can hold a baby as well as you, mother?" (Bell, 1893, p. 16)

Jean's remarks exhibit that the health of her husband Alan is of vital importance to her, and in later parts of this scene, Jean expresses her expectation that her child will be the same as Alan when he grows up:

"He shall be called Alan, too, and he will be just like him. He will have the same honest blue eyes, that make you believe in them, and the same yellow hair and a straight

nose, and a firm, sweet mouth. But that's what he'll be like when he grows up a little” (Bell, 1893, p. 17)

Along with his strength, Alan’s looks also are an important aspect of Jean’s expectations. Apart from this, Jean is also seen waiting for Alan’s arrival from work as she prepares a meal for him, keeping it warm and constantly asking passers-by about his whereabouts. However, her eager waiting resulted in her seeing her husband’s corpse and her disabled baby, which are both exact opposites of Jean’s expectations, which drastically changed Jean in Scene II. Seeing this, Alan can be defined as Jean’s object of desire (see Freud, 1905/2020; Lacan, 1966/2006). Alan’s becoming of the object of desire results in significant psychical trauma later to resurface as hysteric symptoms.

The root of this psychical trauma lies in symbolism. Freud (1920/2020, pp. 60-61) defines symbols as the representation of the sexes, in the case of this play, Jean’s child is a symbol of Alan. It shall be echoed the expectation that Jean has towards her child is based on physical health and aesthetics. This expectation with its definite connection to Alan is, in the first scene, an example of the Freudian manifest desire (Freud, 1920/2020, p. 21). Since Alan is indeed alive and satisfactory to Jean, he remains achievable and realized, that she is one with her husband. It is when Alan dies that he becomes an object of desire, and the very nature of the object of desire concept, in Lacanian terms the “objet petit a” (see Lacan 1966/2006) is that it is unachievable, hence Alan has become the “other” to Jean. Thus, given this flow of events, the object significance of Alan becomes clear. Alan’s death commences the transition of Jean’s desire from the manifest to the latent, or in other words, from realized to hidden. It is when Jean’s child is born that this transition is complete since it is born disabled, the desire becomes truly alienated and henceforth has no outlet to be fulfilled or realized. Since the desire cannot be manifested in the conscious realm, it migrates to the unconscious

and becomes latent desire. Given these psychoanalytic truths, one further analogy can be made to support the thesis of this paragraph. When the reader sees that Jean's child is born with a disability in the second act, her great disappointment can be observed, along with the now starting absence episodes and impulsiveness. The reason for this is that every time Jean is reminded of her child's handicap she is also reminded of Alan, as the child is the representation of not only great disappointment rooting from expectation but also is a reference point for the mutilated corpse of Alan, whose body is on a stretcher after a work accident. As can be seen in the final monologue of Scene II:

“He hasn't been drunk with life and strength and love”
(Bell, 1893, p. 35)

It is reasonable to say that the child acts as a Freudian symbol, embodying the unfulfilled desire. This symbolism leads to hysterical symptoms as the desire is then repressed.

Given the definition of hysteria, physiological symptoms should now be considered. As psychical desire loses its platforms for conscious realization and migrates to the unconscious, the mind seeks ways to satisfy the desire through means to an end such as physiological outburst and manifestations. In the case of Jean, it is now clearer that each absence episode and impulsive act stems from an effort to realize the desire; that is, this desire isn't clearly addressed owing to an unconscious migration. Therefore, the desire is now called latent or hidden (Freud, 1920/2020, p. 21). In unearthing a latent desire, the main aim is to achieve catharsis, which Breuer and Freud (1895/2001, p. 8) defined as “to cry oneself out” or, in other words, to reveal the unconscious by recalling it to consciousness. This is a process that either has a healthy outlet or an unhealthy one, depending on whether or not there is psychiatric intervention. In this play, one can observe unhealthy catharsis.

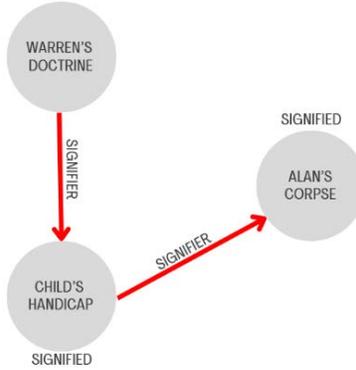
Towards the end of Scene II, two of the most important dialogues in determining the flow of the events in said catharsis are the conversation between Jean and Warren and the final monologue of the scene. In the dialogue between Jean and Warren, Warren tries to remind Jean of the teachings of the Bible, although Jean responds with doubt and contempt, expressing her thoughts about the unfairness of God and how her child is undeservingly “punished”. This discourse draws upon few certain details regarding Jean’s Christian background during her monologue:

“Oh God! If I've been wicked, don't make it worse for the child – punish me some other way...Punish me and take the baby away.” (Bell, 1893, p. 35)

“No-what did Jamie say? "Unless he be baptised"- (stands a minute - repeats to herself) He said, "See to it that the child is saved."” (Bell, 1893, p. 37)

This excerpt proves that, although there are no other mentions of her as a believer, Jean has indeed had some Christian influence during her life and that she isn’t entirely an atheist. In this case, it can also be determined that along with the passing of her husband, this dialogue with Warren has resulted in a new psychical trauma. The otherwise not very theistic Jean is triggered by this discourse on God, as it is directly referring to the child itself. Although this instance appears separate from the previous trauma, they are connected by significance to each other. It should be remembered here that the trauma from symbolism is due to the child’s disability being a reminder of Alan’s injury. The child is a signifier, its disability refers to something that isn’t explicitly there or to something that isn’t explicitly said (see Saussure, 1959, pp. 65–70), and Alan is the signified, meaning he is what the child’s disability refers to. In this case, the doctrine delivered by

Warren has placed God as a symbol which also signifies Alan through the child. A graph can be imagined as follows:

This significance relation explains the cause-and-effect of catharsis. The signifier leads to constant association through the symbol that it addresses. This reminds Jean of the unachievable desire that has migrated into the unconscious. The resurfacing - drawing this latent desire into the conscious realm - leads to catharsis. After the Warren-Jean final dialogue, Jean is left completely alone on stage. With catharsis initiated, she carries it out through free associations, as readers observe. In her monologue, Jean makes a lengthy series of free associations (Bell, 1893, pp. 35-37). She makes the exact associations described above, and ultimately, catharsis is achieved through filicide. Since the child is a symbol of Alan, the killing makes the unconscious achievable, so that the dead child is now the same as Alan. Therefore, the latent desire is manifested, and hysteria is resolved.

For most of Scene III, Jean remains silent and, compared to Scene II, stays still until just before the curtains fall. However, unlike in the previous scenes, she does not display hysterical silence or an absence episode. In this scene, Jean chooses voluntary silence, speaking only when asked. This swiftness in

communication and the resolution of impulsive acts show that catharsis has resolved her hysteria.

4. INTERTEXTUAL READING WITH THE REVISED VERSION (1885) AND LINKS TO PSYCHOANALYSIS

Intertextuality is the idea that all texts are connected to others in a certain way, shape or form. It is relevant since antiquity, from the theories of Aristotle that humans learn through others and imitation of intellectual work is a natural instinct, and the Middle Ages, during when church fathers depended on an intertextual practice while writing the Bible, namely by transcribing the scripture based on other books of divinity (Alfaro, 1996). Additionally, from the modern period, Joyce's magnum opus *Ulysees* (1920) is notoriously known for its connections to many texts such as Homer's *The Odyssey* (1614), Shakespeare's *Hamlet* (1603), and his own work *Dubliners* (1914) to name a few examples. Intertextuality is then a bridge that allows readers to construct meaning through comparison and contrasting with other works of literature, an impetus to conduct deeper literature surveys to enrich meaning from a text. As Alfaro (1996) explains:

“There are always other words in a word, other texts in a text. The concept of intertextuality requires, therefore, that we understand texts not as self-contained systems but as differential and historical, as traces and tracings of otherness, since they are shaped by the repetition and transformation of other textual structures.”

Intertextuality is observable in a play such as this as well. The fact that Warren is a clergyman, and that he almost - if not definitely - gives direction to the story, goes to show that Christian belief and doctrines are significant reference points in

the writing of this play. In a way, *Alan's Wife* is a critique of Christian doctrines and dogmas, and a certain questioning on a much controversial issue in Biblical reading: congenital disabilities. The play is clear in its one criticism: it challenges and proposes a fallacy about God's mercy. It posits that those who commit evil are gone unpunished and painless on earth, while children born with congenital disabilities, although being incapable of doing any evil, must live the rest of their lives punished and in pain (Bell, 1893, p. 35). Such an impactful and effective critique could only be done if a reading of the Bible has been undertaken and certain selections from books, chapters and verses from the Bible have been mentioned or implied. In the case of this play, there are no direct mentions of such texts, but are certainly implied by Warren during Scene II (Bell, 1893, pp. 31-35). This detail suggests an intertextual reading, and this section of the study aims to find the reference points that establish such a connection between the play and the *Revised Version* (1885) Bible to then determine its connection to psychoanalytic theory.

The main argument of the play is this: If God's laws are good and merciful, why must some children be faced with the hardships of having disabilities? To address this argument, the attention should first be directed to the intertextuality in the scenes which Warren teaches at Jean's house. Firstly, Warren points out that God's laws are good and merciful through allusion. He does not directly mention them. The statement "God's laws are good and merciful" (Bell, 1893, p. 31) itself alludes to many passages of the Bible. This is a theme repeated throughout scripture, so individual references will not be listed. Another theme Warren brings forward is that baptism is a prerequisite for salvation (Bell, 1893, p. 33). This is easier to pinpoint, since baptism is a ritual that appears more often in the New Testament. Warren's most notable allusion here is John 3:5-7, which says all believers should be baptized to be saved. Another prominent

allusion is Matthew 21:21. Here, Warren echoes not to doubt the plans of God (Bell, 1893, p. 34). Before his departure, Warren once again alludes to scripture again. He tells Jean to “seek for strength where alone it can be found” (Bell, 1893, pp. 34-35). This likely alludes to Matthew 7:7-9 or to Psalms 105:4 and 1 Chronicles 16:11, which tell of God providing whatever is prayed for. Here, it specifically refers to the strength to endure the emotional weight of having such a child who is disabled, and the worries about future anxieties.

Given the limited number of pages available, only so much of an investigation can be conducted in this study. However, these findings essentially enable the key hypothesis of this section. In short, the major common ground in all of these teachings is that God is undoubtable and shall not be questioned. This idea is supported by Warren’s responses when Jean attempts to do so:

“Eh! I hope you're not doubting His loving kindness, Jean!” (Bell, 1893, p. 31)

“Jean, Jean, ye tempt the Almighty by your wicked words” (Bell, 1893, p. 34)

Psychoanalysis posits certain caveats regarding such absolutism; it proposes some underlying factors on why these teachings cannot be doubted or questioned. Psychoanalysis theorizes that such assertion of dogma must be done due to it being undefendable in the eyes of the public as such teachings are: 1) impossible to prove by humanly means and 2) that it doesn’t have any tangible foundation - only historic accounts – and 3) that the public is aware of all of these, it tells that the existence of theology creates within itself for self-preservation a set of prohibitions that inhibit human impulsivity and intellect, presenting seemingly impenetrable rules to defend itself. These rules mainly depend on the belief and acceptance of dogma being carried over by previous

generations. Additionally, when these rules are paired with eternal damnation to hell and bad reception from the theologians as coercion, the psychoanalytic illusion of the protecting father is created. Thus, with a synthesis of these components, the defense of a supposedly undefendable matter is completed; that the absolutism of theology is established through a means of establishing sheer power through coercion without an argumentative foundation (Freud, 1927/2024). Seeing this, it is fair to treat the act of questioning God as an object of desire that faces and undergoes the same cathartic process previously mentioned in this study.

In this sense, *Alan's Wife* (1893) is a psychoanalytic criticism of the Bible itself. It takes parts of the Bible, particularly the ones that are most preached and examines the psychic effects on the public, particularly how the object of desire works in creating restrictions. The play's scenes of explicit critique lay it forward for all the Victorian crowd to observe, signing to the audience that they should start formulating thoughts and declaring independence from dogmatic divinity. Moreover, it also reflects the lives of those who have been harmed due to religious trauma through dogmatism. These aspects are synthesized through psychoanalytic theory, specifically the pathology of hysteria, catharsis and the object of desire. Through these means, it delivers to its reader one of the key aspects of the shift towards modernism in literature: questioning religion and set dogmas. It tackles the orthodoxies of the Victorian era with its own objections, highlighting subjectivity of opinion in contrast to the prominent old common sense (Joyce, 2010, p. xv).

5. CONCLUSION

The use of psychoanalytic technique in understanding hysteria in literary works is significant. *Alan's Wife* (1893) is no

exception. Jean, the housewife, falls into hysteria after losing her husband Alan. She develops symptoms such as absences and impulsiveness. To clarify, while Alan is alive, he is Jean's manifest desire because he is accessible and openly realized. After his death, he becomes inaccessible and no longer can be realized. Thus, he shifts from being the manifest desire to the unattainable and latent object of desire. This transformation into latent desire results from a conscious migration to the unconscious. Latent desire cannot realize itself in the conscious realm. It seeks expression through other means, such as physiological symptoms. This explains why Jean can be determined to be suffering from hysteria. After the birth of the handicapped child, the child comes to bear a significance to Alan. As the child is repeatedly signified by Warren, Alan is also reiterated. This cyclical process of significance brings Jean's unconscious desire into the conscious and initiates the catharsis process. Ultimately, this cycle leads to filicide. An intertextual reading with the *Revised Version* (1885) Bible offers not only supports this analysis but also adds further details. It shows that the play reinforces modernist ideas and the shift from dogma to reason. Through such analysis, the role of hysteria in the psychic mechanism of the modernist movement in theater becomes clear. Hysteria, as portrayed in this play, is used in modernist theater to express the pain and grief of the oppressed folk of the Victorian period and to reinforce the need for change in ideas.

REFERENCES

- Bell, F. E. E. O. (1893). *Alan's wife: A dramatic study in three scenes* (J. T. Grein, Ed.). London, England: Henry and Co.
- Breuer, J., & Freud, S. (2001). *Studies on hysteria* (Vol. 2). London, England: Vintage Classics. (Original work published 1895)
- Demiray, M., & Şekerci, Ö. (2024). Characterisation through linguistic (im)politeness in A Doll's House. *folklor/edebiyat*, 30(117), 221-238. doi:10.22559/folklor.2504
- Freud, S. (2020). *A general introduction to psychoanalysis* (G. S. Hall, Trans.). Istanbul, Turkey: Karbon Kitaplar. (Original work published 1915-1917)
- Freud, S. (2020). *Dream psychology: Psychoanalysis for beginners* (M. D. Eder, Trans.). Istanbul, Turkey: Karbon Kitaplar. (Original work published 1920)
- Freud, S. (2020). *Three contributions to the theory of sex* (A. A. Brill, Trans.). Istanbul, Turkey: Karbon Kitaplar. (Original work published 1905)
- Freud, S. (2022). *Dora — Bir histeri vakasının analizinden parçalar* (Ş. Öztürk, Trans.). Istanbul, Turkey: İş Bankası Kültür Yayınları. (Original work published 1905)
- Freud, S. (2024). *Bir yanılısamanın geleceği* (M. Demir & M. T. Öncü, Trans.). Istanbul, Turkey: Can Yayınları. (Original work published 1927)
- Joyce, J. (2010). *Ulysses*. Ware, England: Wordsworth Editions.
- Lacan, J. (2006). *Écrits: The first complete edition in English* (B. Fink, Trans.). London, England: W. W. Norton & Company. (Original work published 1966)

- Martínez Alfaro, M. J. (1996). Intertextuality: Origins and development of the concept. *Atlantis*, 18(1/2), 268-285. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/41054827>
- Russell, D. H. (1964). Councilletter: Psychology and literature. *Elementary English*, 41(4), 420-439. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/41385661>
- Saussure, F. de. (1959). *Course in general linguistics* (C. Bally & A. Sechehaye, Eds.; W. Baskin, Trans.). New York, NY: Philosophical Library. (Original work published 1916)
- Şekerci, Ö. (2025). Bernard Shaw's projection of the Jungian archetypes in the mother play *Candida*. *Cogito: Multidisciplinary Research Journal*, 17(4), 284-294.
- The Holy Bible* (Rev. ed.). (1885). Oxford, England: Universities of Oxford and Cambridge.

REBUILDING ICE: A DECONSTRUCTIONIST READING OF ICE BY ANNA KAVAN

İrem SOLAK¹

As one of her well-known works, Anna Kavan's *Ice* serves as an essential example for reading through the lens of deconstruction. Every element in this novel evokes an impression of ambiguity and invites the reader on the narrator's unending journey. It begins with the first stroke of the brush, tracing the journey of an unnamed narrator who has been driving for long hours in the freezing cold, in pitch darkness. Before long, the fractured composition of the text gives itself away through the words this narrator, referring to his shadowy perception of reality. He, then, matches the reason behind his dark and severe journey with the girl he had contact with before. Making this fixation his only guiding principle, under the pretence of a mission, he returns to the old place to find the girl who is living with her husband now. Nonetheless, he is not the only one who is in search of her, and he is well aware that if he wants to assert his dominance, he needs to find her first before the warden takes her over. This urgency becomes clear through the text's continuous shifts, which fragment it with each move. By degrees, when combined with the text's cracked structure and the narrator's misleading consciousness, it encloses the meaning in a cell with no exit doors. The seemingly final strengthens this effect as well, because under the image of the narrator's accomplishment, each of these tiny pieces continues to transfer itself to the next moment, forming a never-ending process. The operation of Derrida's

---

¹ MA Student, Suleyman Demirel University, Graduate School of Social Sciences, English Language and Literature Department, ORCID: 0009-0001-6066-7777.

concepts, such as trace, differance and supplementation, reveals itself in the play of binaries reality/illusion, reliability/unreliability and victim/executioner. As the text deliberately avoids its meaning being uncovered, it becomes a playground where traces of these three characters can be detected in one another and how these traces lead to an ongoing action, establishing a misconception for the reader as well. At times when the pace intensifies, they even blur the lines between them and begin to take over each other's places. These ambiguities inherent in the nature of the text and its unstable ground of meaning open themselves to approach through the lens of Derridean notions. The main aim of this study, in light of all this, is to unearth these uncertainties through a close reading that decentres the supposed centre and turns it upside down, emphasising the unattainability of a stable centre.

Derrida (1997, p. 7) in *Of Grammatology*, says that writing, which is “signifier of the signifier”, no longer carries its secondary and doubling role. On the contrary, it refers to how the language acts, namely, its origin. Yet, this origin, “signifier of the signifier”, makes itself invisible and removes its own production (Derrida, 1997, p. 7). What he highlights is that, in this process, the origin is lost and cannot be traced. In this process, he adds, the signified always functions as a signifier (Derrida, 1997, p. 7). It can be linked to his other concept, differance, because a signifier always leads to another signifier, thereby deferring meaning and creating a never-ending sequence. Likewise, in the novel, as Derrida rejects this idea of completeness, it is impossible to reach a definitive end. Then, he says that West links the notion of language with “phonematic or glossematic production”, namely, how it is uttered through speech and sounds; and this condition casts a shadow over writing, thus, acts as a mask which puts writing to a secondary position (Derrida, 1997, p. 7). Thus, while speech is linked with presence, what writing links is absence.

Such an approach would be inappropriate, though, because, as writing, when a word is uttered, it always leads to another signifier and therefore joins as Derrida (1997, p. 7) names “the play of signifying references”. If there is a constant play between signifiers and signifieds, as Derrida states, then, rather than trying to understand what is meant by the words, it would be better to seek the gaps in the text and re-read them.

Derrida developed the term” *différance*” as an opposition to logocentrism. The root of this word comes from the verb “*differer*”, which indicates to differ and to defer (Aydınoğlu, 2017, p. 157). Yet, Derrida (1982, p. 3) states in *Margins of Philosophy* that this difference between two vowels remains on the surface of the visual, namely, it can only be read or written. This detail hints that, even though a spoken word has presence, to protect its place, it needs to be put into words or read, and thus it necessitates a reading between the lines. As Rutli (2016) states, their distinction can be realised solely through writing, and to apprehend their distinctive characteristics, writing is required (pp. 59-60). Through its polysemy, Derrida (1982, p. 8) further elaborates his concept: as meaning is produced, it is deferred in the interpretive context. Thus, in this very process of interpretation, he highlights that the meaning cannot be reached and it continually defers itself. He adds that, with the letter a, the present participle form of the verb *différance* takes its roots in the active meaning. Yet, as Alan Bass (1982, p. 8, n. 9) clarifies in his translator’s note, *différance* (with an e), refers to a passive meaning and Derrida says that before an action reaches to a passive itself, it continually repeats itself and thus, because of this deferral, a definitive meaning, or an effect cannot be reached. This concept plays a fundamental role in the novel’s interpretive process, because meaning is always deferred, yet, never reaches a passive condition.

In *Of Grammatology*, Derrida refers to another term he calls ‘trace’. What the irreducibility of the “imprint” indicates is

that speech is initially passive, yet in a way that even intramundane metaphors would be insufficient to reveal. Another aspect of this passivity is its connection to a past, “to an always-already-there,” which no reactivation of the origin could master or rouse to presence in a complete sense. Since it is impossible to completely reanimate an originary presence, this indicates an absolute past. This provides an appropriate opportunity to name *trace*, which cannot be captured in the simplicity of the present (Derrida, 1997, p. 66). Thus, the meaning is an abstract notion which cannot be matched with ordinary referents, and it is always connected to the past, which is beyond control. In the novel, likewise, the meaning cannot reach its present condition, and it is implied in the interconnected relationship of signs. This past hints at their interrelated situation; therefore, they cannot constitute a meaning in themselves. He calls the impossibility of a sign to be constituted within a present and an absolute present with the term the hinge [*brisure*]. Therefore, no matter one may wish to restore it, there is no complete speech (Derrida, 1997, pp. 69-70). Since meaning is always fragmented, it cannot constitute a whole, and that is why it remains ambiguous. This ambiguity, in turn, creates gaps in the narrative structure, enabling various interpretations. The reason he chooses this term is that its meaning is constantly in motion. He says that, solely within the limits of a topic and a historical approach, one can make his language and choice of words meaningful, and thus it is far from certain or conclusive (Derrida, 1997, p. 70). The historical approach indicates that the meaning of a work resides solely in its spatial and temporal grounds. Nonetheless, since these grounds are continually in motion, they cannot reach a definitive end and constitute a whole picture. This sequence of continuous movement, yet, leads to another notion, as Derrida (1997) names the Supplement. The first signification of this term is that it is an excess, a plenitude which enriches another, and the greatest amount of presence (p. 144). Yet it is also used as a tool of replacement, functioning as

if it were filling a void (Derrida, 1997, p. 145). These two functions are reflected in the novel's multifaceted frame. While it is constituted of many fragments, since the previous one always follows another, it causes this constant movement and highlights that the fixed ground of meaning cannot be established. This internal play of signifiers, thus, confines the ground of meaning in its own boundaries, and as Derrida (1997) states, “There is nothing outside of the text [*il n’y a pas de hors-texte*]” (p. 158).

Derrida’s denial of the established meaning in a text becomes apparent through Kavan’s portrayal of a fragmentary, dream-like atmosphere in *Ice*. This nature of her work gives birth to binary oppositions such as reality/illusion, reality/unreliability and victim/executioner. The story opens in a liminal space in which the narrator is about to be stranded on his journey, which he began in search of a girl. Though he tries to justify himself by referring to a mission, he then clarifies that this girl became his sole aim, namely, an obsession (Kavan, 2017, pp. 3-4). This instance hints at the operations of both reliability/unreliability and reality/illusion, because, despite the man at the gas station warning him not to continue his journey in such bleak conditions, his hesitation is seized by this obsession. Thus, a crack is opened in the text in which the established ground is shaken, and this indicates the absence of a presence. His surrendering to this obsession, on the other hand, means that there is a trace of unreliability in his reliability and an illusion in what is regarded as reality, as it is apparent in his own words, “Reality had always been something of an unknown quantity to me” (Kavan, 2017, p. 4). The primary terms, then, in these binaries, cannot stand on their own and carry traces of each other, pointing to a constant relationship between them that results from the constant play of meaning.

Due to its disjointed nature, this feature is scattered all around the text and visible in many places. Another instance in

which trace can be detected, hence, is the girl's appearance in this derelict place, in the pitch dark (Kavan, 2017, p. 5). When the headlights of his car shed light on the girl's childish, unprotected body, his mind seems to play a game with him, which he cannot distinguish the reality of the moment and enjoys from her helpless condition. Even though these moments might indicate that his consciousness is still present, the trace of unreliability and illusion is detected. Additionally, such moments hint at the text's condition as being devoid of a centre. The operation of these binaries, yet, is more visible in his visit to the girl and her husband in midsummer. On the last day of his visit, they offer to show him one of the famous places they live in. First, they climb a hill, and then they have a picnic. Her husband's inclination to violence attracts attention, because he says that no one would suspect if he committed a murder at this spot (Kavan, 2017, pp. 7-9). This scene not only serves as a great example of trace but also hints at the existence of differance. The narrator, as the girl's husband, is inclined to violence as well and delights in it. Therefore, they resemble each other to such an extent that they carry fragments of each other in their personalities. This resemblance between the two blurs their boundaries and delays this moment into another, thus, leads to the occurrence of differance. In the following scene, even though the narrator describes the day as the hottest, suddenly "great ice-cliffs" begin to close in on them and they found themselves "in the centre of the advancing circle" (Kavan, 2017, p. 10). He senses an urgent impulse to save her, and by taking her, they climb to a tower. Before long, he realises that the tower is on the verge of falling. She falls into the void, then, and the scene shifts with a flash to his room (Kavan, 2017, pp. 10-11). His perception of reality is so clouded that it is displaced by illusion. Since it becomes difficult to distinguish between them, the secondary term finds a place in the first, supplements it, and this similarity creates the illusion that becomes the narrator's reality. Furthermore, this condition also undermines his reliability; it

generally seems to be taken over by his sense of unreliability, which is caused by the drugs he takes, according to him (Kavan, 2017, p. 6).

The next scene constitutes a great example of trace and difference. It draws the argument that the girl's disturbance is caused by her husband playing the record she hates. When she suddenly gets up and stops the record, saying he does this on purpose, he says that he cannot stand her silence anymore and leaves her all alone in the room. She walks to the window, then, and the scene she witnesses appals her, for she sees that the earth is trapped by ice walls. (Kavan, 2017, pp. 19-21). The identities of the narrator and the girl seem to merge because of their shared sense of entrapment. While the girl senses it because of her husband's assertive attitudes and her inability to resist this condition, the narrator is haunted by his irresistible desire for her. The narrator's active position in regard to the girl's more passive state, nevertheless, forms the main difference between them, and this emphasises their individuality. The meaning, then, shifts between these two opposite sides and produces a constant movement. What is emphasised through this movement is that the ground of meaning is impossible to fix. Since the narrator's sense of reality is haunted by illusions in the form of his obsession, as it is visible through these words, "It was essential for me to find her without delay" (Kavan, 2017, p. 21), this undermines his reliability, and the operation of these two binaries can be detected in the scene. Therefore, it is impossible to know truly why the girl left the house at the beginning of the second chapter. She attempts to resist her husband in this scene, yet it remains ineffective, leaving her in a passive position. Nevertheless, the second chapter opens with her leaving the house, thereby empowering an active stance. The narrator's fixation with the girl can be equated with uncovering his suppressed, silent childhood, as she experienced a similar one according to his narration. He might be assuming that

reaching her will help him remove the ghosts of his past. Yet, this gives birth to illuminate the darkest tunnels of his mind which he does not want to confront and this situation only pushes him into a passive role, as it is apparent in his words, "... an inexplicable aberration, the sign of some character flaw I ought to eradicate, instead of letting it dominate me" (Kavan, 2017, p. 23). Hence, while such similarities echo the shared fragments of each other, it also induces a slippery ground on which these two sides mingle with each other, never allowing them to be fixed.

The erasing of boundaries between the characters is visible between the warden and the narrator as well. The first instance this can be noticed is the one in which the girl is sexually abused in a soundproof room of High House. No matter how hard she struggles not to yield to his advances, she grows tired and yields before long. Meanwhile, deriving great entertainment from her helpless condition, he intensifies his influence over her and achieves his main aim (Kavan, 2017, p. 38). The identities of the narrator and the warden in this scene seem to mix with each other, recalling the scene in which the narrator delights in the girl's desperate situation. Both of them, thus, share the same aim, which is equal to claiming their power through pushing her to a secondary position, because when the warden achieves his goal, the girl stands in a position which her "neck is slightly twisted in a way that suggested violence" (Kavan, 2017, p. 38). By mirroring each other's characteristics, they highlight that it is unlikely to refer to a single, original identity. Thus, it cannot be distinguished. This echoing erases the authentic form, leading to a constant movement and deferring the fixity of meaning. As well as causing meaning to extend beyond the next moment, it distinguishes itself from others and indicates another aspect of the term, difference. Even though they resemble each other, according to the narrator, the warden has more influence than he does and thus has a more active position. He states that the warden

has borne the characteristics of a ruler and is beyond the familiar, nearly impossible to defeat (Kavan, 2017, p. 39). At this moment, the similarity between them is shattered, creating a gap in the text that distances these two sides from the centre of the ground. Hence, the text drags itself to the stream of undecidability and is lost in this continuous movement, reaching no definite point. This scene also illuminates how inseparably the narrator reflects on reality, and again, this condition undermines the truth behind his thoughts. The warden, then, might be a mere embodiment of his dreams, with his active, dominant personality. The narrator's suspicions about his real existence, nevertheless, is evident in his words which are equal to a confession because no matter how he felt himself distanced from the warden initially, he says he felt that "almost as though some personal link existed between us" (Kavan, 2017, p. 40).

The intermingling of the borders intensifies in the scene in which the narrator has an urgent desire to visit High House, believing the girl is under threat and that he must notify her. When he manages to enter by following a group, he feels alienated and questions his own presence. While he is occupied observing the guests, he is once again reminded of the girl's urgent condition and tries to find a way to reach her room. At this moment, yet, he is paralysed by the disintegrated form of his thoughts, and one of a sudden, a child-like, dreamy-looking girl engages his attention. He seems to be bewitched by her presence; soon, however, he is introduced to the warden. Although the warden's body language reflects his restless state, when the narrator rejects his order of success in war, stating that he only wants the girl, the warden preserves this state (Kavan, 2017, pp. 68-70). This scene, once again, highlights the parallels between the two characters in their inclination toward violence. They resonate this similar element in their disposition, and it is evident in the narrator's statement upon encountering the dead body of the girl, how he wishes he were

the one who inflicted the pain and how delightful he would feel towards such an incident (Chapter 5, p. 59). This shared fixation on brutality, while bringing them closer and making them indistinguishable, reaches an extreme point in the warden, so that this approach seems merely an illusion, even as their bond makes them dependent on each other. Therefore, it leads to an incessant deferral of meaning, and every instance in which it is assumed the two characters get close it only widens the distance between them. The inconsistent nature of this motion, nonetheless, allows for moments in which they can get so close to each other that the limits between them are dissolved and as it is possible to sense from the reaction of the girl upon the arrival of the narrator in her room, they might even be trying to replace each other. At this moment, the warden enters the room and, referring to the impending ice, drags her urgently out of the room (Kavan, 2017, pp. 72-73). The disintegration of the boundaries between the warden and the narrator is especially clear in how the narrator responds to the warden's escape: he does not think his act is selfish; instead, he states that he would not have acted differently. Thus, this indicates the ever-changing state of their relationship and highlights the unsteady ground on which it stands.

As the story progresses, the tension embedded in the text increases. In the ninth chapter, the narrator visits the warden, who takes him to the officers' mess. Though he seems to ignore the narrator, to his surprise, at the end of the meal, he mentions his broadcast. The warden wants him to continue his broadcasts for his benefit, yet the narrator accepts it only if he sees the girl. Upon this, the warden accepts his agreement and leads him to her room (Kavan, 2017, pp. 108-109). The blending of the two characters becomes evident in the girl's statement when the narrator wants to talk to her. For her, the warden and the narrator is the symbolization of the same personality, who only changes masks under two different identities. Therefore, while stating that they

are cooperating, she might be pointing out their shared characteristics. Through this indistinguishable quality, the ground acquires a more fluid form, distancing the text from stability. Nevertheless, when the narrator returns to this same room a few days later, he hears a shot, and then comes across a man. When he says he has come for the girl, the man, locking the door and leaving the gun on the table, says that he cannot see her as she is not alive. Upon discovering that it was this man who committed it, his whole being feels frozen, taken over by this fact. Still paralysed, his eyes meet the man, and it leads him to question his own presence because he feels as if “looking at my own reflection” and he is “not sure which of us which” (Kavan, 2017, p. 111). The lines between the three characters, in this scene, appear to be intermingled with each other because the narrator so acutely feels the pain of her death in him that the shadow of her identity seems to invade his. This evokes the sense of being possessed by the ghost of the girl, because at this moment, he is filled with revenge and walks on the thin line separating his passive state from an active one. While the narrator is on the verge of hesitation, his passiveness transfers to this man, who, as if thunderstruck, stands without any sense of life. The meaning, hence, continually transforms into the form of another character and cannot be grasped. This impression of liminality, which is produced while one moment spreads into another, affects the narrator’s concept of reality to such an extent that he cannot differentiate his own existence.

This tension in the text reaches its climax when the narrator sets out into the freezing cold when he learned about the girl’s place from the proprietor’s son. The cold intensifies as the heavy snow falls; meanwhile, he observes that the earth is approaching its end. As well as hindering his visibility, the heavy snowfall affects his clarity of mind, making him doubt his reality, for it is happening “with a quality of the unreal” as it covers every

living being on the ground (Kavan, 2017, p. 171). The description of the outer world, in the scene, not only refers to the conclusion of it but also hints at the narrator's state of mind. This situation refers to the link between the narrator and nature, because these heavily falling snowflakes, by blurring the lines between his perception of reality, carry that meaning into the next moment. While the earth is replaced by the white demise, his mind begins to be overrun by illusions, and they become his own reality. These fragments, then, make themselves known through the narrator's mirage-like visions of the girl, because each time he thinks he has captured her, she slips through his hands. As well as highlighting the fluidity of meaning, such moments lead to an impasse with no way out.

After these visions, the narrator distinguishes her presence on the verandah of the beach house, and he initially thinks she is waiting for someone. Before long, she realises his presence as well, and attempts to get lost in the snowy stillness. Remembering the subject of this feeling, she is grasped by the unescapable hands of dread, and as it is clear in these lines, the text associates this subject with the narrator, "... there was another connected with him, they were in league together, or perhaps they were the same person" (Kavan, 2017, p. 173). This is the moment in which the text consciously refers to itself and accepts its lack of presence. Throughout the plot, it is evident that the characters do not have distinct names, suggesting that they continually transfer to one another. While this process indicates the shadowy existence of these characters in relation to one another, it also hints at the suspension of meaning due to this unending movement. As well as reflecting the link between the warden and the narrator, the following paragraph indicates the link between the narrator and the girl, referring to the fluidity inherent in their relationship. Though it was possible to save herself from this desperate condition with love, it is stated that she adopted silence and

admitted defeat before even trying to resist it (p. 173). Likewise, though he knows that this desire to reach her will bring his own collapse, he seems to have agreed to this doomed agreement. Both of them, therefore, share a mutual static state and act as mirrors of each other in this respect. This refers to the characters' mutual dependence and emphasises that they cannot exist without sharing similar characteristics.

On the other hand, though at times they are drawn to each other in their magnetic dynamic, at other times they push each other, leading to an incessant shift between them. Such an impression can be sensed when the narrator takes hold of the girl in the verandah of the beach house, and contrary to his expectations, after distinguishing his identity from hers, he guides her attention for a brief moment to his clothes, and her attitudes take on a belittling form following her brief moment of surprise. The narrator assumes that she must have felt comfortable because of the proprietor's son, and that is why she acts as if there is nothing unfamiliar about his coming. The girl then proposes going home and maintains the same attitude. They extend to such a point that the narrator cannot repress his resentfulness anymore, and this constitutes the last straw for him (Kavan, 2017, pp. 173-175). The narrator's uniform in this scene stands out as a powerful symbol of his exchange of positions with the warden and hints at his presence, which he carries within his identity. Gradually, it becomes apparent that this resemblance process evolves into a replacement of the warden's identity with his own, and it becomes nearly indistinguishable when he threatens her by hinting at his presence (Kavan, 2017, p. 175). The text acquires a more unsettled position because not only do the boundaries between the warden and the narrator begin to blur, but also the same is true of the relationship between the narrator and the girl. Though the narrator aims to assume a more active role through this shadowy existence in himself, the girl's self-confidence shifts this role onto

her. It can be sensed that she only uses it as a mask, because under this feeling, indeed, lies a little child who is extremely afraid and desperately needs another being near her. The paradox inherent in her disposition echoes the incompleteness in her identity and lends the text a slippery quality, which becomes visible in the ever-changing dynamic between them in the last chapter. Such a condition additionally stresses the contradictory aspect that the narrator includes in his disposition, and this similarity creates the illusion of gradually getting closer, even though they do not share a mutual understanding. For the girl, their connection is equal to emotional closeness; for the narrator, it only signifies a battleground in which he can prove his dominance. Nevertheless, these struggles do not go beyond mere copying of the warden, and thus, his actions contain fragments of him. As for the narrator, he only strives to complete what is missing in himself, and this not only leads him to distance himself from his true self but also conveys the meaning to a further point.

The erosion of borders between the warden and the narrator becomes more noticeable in the following scene. The narrator seems disillusioned with her disrespectful behaviour, and at last, he falls into the insurmountable pit of anger. Being guided by this feeling, his verbal abuses begin to evolve into a more physical form, and this initially becomes apparent in his change of tone. Progressively, they reach a level at which he completely yields to this feeling and, snared by it, carries the girl along with him (Kavan, 2017, pp. 175-176). At this moment, the plot reaches its climax and recalls a similar incident she experienced at High House (Chapter 3, p. 38). Though their tendency towards violence suggests closing the gap between the warden and the narrator, this scene actually draws them apart. While the narrator embraces a more passive role in the previous scene and the warden projects his idealised version, this time, their roles appear to be reversed. Particularly in the last two chapters, the signs hinting at the

warden's presence are less evident in the text, and the narrator begins to appear more in the foreground. These characters are so intertwined that, instead of the warden becoming his ideal self, he fully embraces his assertiveness and dominance. Therefore, such a condition demonstrates how a text deletes its own traces in the process of meaning building as the original one falls into the void while continually being transferred to the next moment. As the scene reaches its resolution, the narrator senses such alienation that he feels stripped of his sense of self, and this echoes in his perception of the girl as well. Now, both of them are devoid of their identities, and as it can be sensed from these lines, “Neither of us said a word. We were like two strangers accidentally in the same room” (Kavan, 2017, p. 176), they merge into each other in a totally new, unidentified and shapeless form.

Surrounded by a sense of estrangement, he leaves the room after this scene and is greeted by the incredible cold, which displays itself in the heavy snowfall in the pitch dark. The chaotic, severe portrayal of the atmosphere illuminates his state of mind, and despite being aware that he is approaching his end, he cannot withstand his urge. Meanwhile, he remembers the moments he witnessed before, signalling the imminent end, and the thought of the girl visits him. Believing that no one can bring her peace apart from him, he returns to the room and questions the reason behind her degrading attitudes towards him (Kavan, 2017, pp. 177-178). The view he encounters on the outside, “the crazily dancing snowflakes” (Kavan, 2017, p. 177), reflects the fragmentation of his thoughts and how he is ensnared by the inescapable hands of illusion. Hence, this points to how the centre is shattered in the binaries of reality/illusion and reliability/unreliability and the seemingly secondary terms emerge on the surface. As a result, this refutes the text, providing a stable ground of meaning through the constant leaking of each moment into another, and highlighting how the centre is displaced through the emergence

of these terms. Even though he is guided by his idea of being a saviour of the girl, this idea contains elements of his self-doubt and fear-driven side, which he carries with him. Therefore, this act of bravery is nothing but an attempt to veil his anxious inner child. The same condition is acceptable for the girl as well, because beneath her self-possessed view lies the same afraid child the narrator tries to hide. Though they try to hide it under these different masks, unconsciously, this evolves into a force that establishes a bond between them, and hints of her inner child surface when she explains that, no matter who she pretends to be, she still anticipated his return and waited for him. Nonetheless, when he doubts her truthfulness, this child assumes a more dominant status and becomes more attached to the narrator. This attachment, as well as pointing to a deficiency in himself, hints at their dependency on each other and thus prevents the meaning from ever being settled.

This fluctuation in their interrelation is evident in the scene in which the girl cannot stand his suspicions any longer. He is, then, enclosed by a sense of shame and, with a calm air, discloses his real aim. She does not utter a single word at first, and the narrator asks her again. Though remaining silent for a while, she breaks the silence by holding out her hands to him. After completing her preparations, they abandon this place and step out into the freezing cold together. Outside, they are greeted with “an onslaught of snow”, and the snow appears as if “escaping ghosts” in the dark (Kavan, 2017, pp. 179-180). Though their addictiveness brings about a healing effect, on the other hand, they reverberate what is insufficient in their inner identities. Therefore, they not only get close emotionally through this bridge, but also stress this insufficiency more by hitting the walls of their inner selves. As they continue this action, they create an impression of an avalanche, which leads to an ongoing flux and stresses the unsteady ground once again. At this moment, the

coldness of the outer world seeps into their conversation, freezing its meaning. Though the meaning radiates the effect of acquiring an existence in this freezing moment, it merely portrays a distorted picture, as she takes the first step toward melting it and postpones the meaning to a higher level. From now on, the text enters into the operation of dissolving itself and passes its role in carrying out this from the girl to the narrator.

With his help, they reach the car, and he turns on the heater. While he is caught with a great twinge of regret, she accepts his offering with an uncertain tone. Despite being well aware that they are so hemmed in that there is even no slight possibility to recover from this condition, he appears euphoric from the joy of being with her. Their blissful, warm shelter draws a stark contrast to the chilly atmosphere of the outside reality, as he states, “The car had become our world ... our home in the vast, indifferent, freezing universe” (p. 181) and the narrator, under the shadow of self-deception about their chance of being saved, continues driving (Kavan, 2017, pp. 181-182). This attempt by the narrator not only warms the chilly air between them but also initiates the melting of the frozen meaning. Hence, his initiative once again deforms the meaning’s allegedly position, emphasising its fragility and these shattered pieces are scattered all around. The meaning, then, is not only open to being changed in this way, but also it is another form of action, a repetition of the girl’s initiative of breaking the meaning into its molecules. If it is very susceptible to external alterations, it furthermore signals the false reality of a wholeness. These particulars, apart from this, refer to the narrator’s splintering of his cognitive grasp of reality as well, and their incessant spilling into each other put the meaning to the next in their every action. Hence, it encapsulates the meaning in a vicious cycle, and the reader’s every attempt to unearth it, as the narrator’s shattered perception, becomes a weapon that grows sharper with every futile attempt.

On the whole, throughout her work, Kavan draws a surreal and nebulous picture of the world, which is contaminated with radioactive pollution as a result of the explosion of a nuclear device. This condition is witnessed not only to drag the nature to its end gradually, but also to alter how their characters react to these changes, pulling them along. However, it also affects the ground on which she tries to build her meaning, cracking its surface and leading to deep fractures in the composition of the text. They emphasise that it is unlikely to build a stable ground on which meaning can be built, because they lead to continual shifts and are evident in the relationships among the three characters: the narrator, the warden, and the girl. As the text progresses, this shaky ground separates the formation into smaller parts, making it more difficult to distinguish between them. Instead of fostering a sense of completeness in the act of reading, the reader is merely confronted with the illusion of it and becomes part of this incessant journey. These continual twists in the characters' interactions suit well with what Derrida names as differance. Especially in scenes that illuminate moments when the narrator and the warden face each other, the meaning twirls with continuous movement in their chaotic dance. These are so intertwined with each other that, though it establishes the delusive image of being controlled by two different subjects in this dance, the assertive and active portrayal of the warden indeed signals the insufficiency that the narrator struggles to hide deep within himself. As can be seen in the final moment, they seem to remain inadequate because the warden invades this vacant position so cunningly that the narrator's core personality is pushed behind the doors of his mind, and this refers to Derrida's supplement. These distorted traces, which they reflect through their interactions, surface in the narrator's relationship with the girl as well, and, through the building of this deceptive similarity, indeed turn each of them into a stranger to themselves. As the tension slowly forms, it engulfs the reader and leaves him in this abyss of

undecidability, all alone, and echoes these ambiguities by doubling their power.

BIBLIOGRAPHY

- Aydınalp, E.B. (2017). Jacques Derrida'da Yazı ve Anlam Oyunu. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi(38), 151-160. <https://doi.org/10.21497/sefad.376980>
- Derrida, J. (1982). *Margins of Philosophy* (A. Bass, Trans.). Harvester Press. (Original work published 1972)
- Derrida, J. (1997). *Of Grammatology* (G. C. Spivak, Translated.; Corrected ed.). John Hopkins University Press. (Original work published 1967)
- Kavan, A. (2017). *Ice*. Penguin Random House UK.
- Rutli, E. E. (2016). DERRIDA'NIN YAPISÖKÜMÜ. Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, 5, 49-68. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/220005>

GUY DE MAUPASSANT’IN BOULE DE SUIF ADLI ESERİNİN ÇEVİRİ STRATEJİLERİ AÇISINDAN ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ BİR İNCELEMESİ

Gamze ÇİFCİ¹

1. GİRİŞ

Çeviri, geçmişten günümüze sözlü ve yazılı iletişimin anlaşılması ve gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Göktürk (1994), çeviriyi “değişik toplulukların, ulusların, bilim, sanat ve düşünce alanındaki çabalarını birbirleriyle paylaşabilme yolu ve dillerin ötesinde bir ortak dil, dillerin dili” olarak tanımlamaktadır. Benzer biçimde Yalçın’a göre (2015, s.11), “çeviri, bir dildeki bildirilerin anlam ve biçem yönünden eşdeğerlik sağlanarak başka bir dile aktarılması işlemi ve bu işlemin sonucunda ortaya çıkan üründür”. Vardar (2001) ise çeviri etkinliğinin, uygarlıklar arasında bağ kurma ve farklı toplumlardan gelen bireyleri birbirine yaklaştırma işlevine vurgu yapmaktadır.

Yazının doğuşuyla birlikte çeviri faaliyetlerinin de başladığı bilinmektedir (Aksoy, 2002). Zaman içerisinde edebî çeviriler, kültürel sınırları aşarak farklı toplumlar arasında iletişimi mümkün kılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeviri, özellikle siyasi ve ekonomik ilişkiler bağlamında bir iletişim aracı olarak ortaya çıkmıştır. Türk tarihinde çeviri

---

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-7293-2072.

faaliyetleri Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde hız kazanmış; dünya edebiyatında önemli yere sahip pek çok eser

Türkçeye kazandırılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan Tercüme Bürosu'nun katkısıyla, ilk kez düzenli, planlı ve kapsamlı çeviri faaliyetlerine başlanmış ve bu süreçte 1000'den fazla klasik eser Türkçeye çevrilmiştir (Yağcı, 1999, s. 230).

Çeviribilimin 1970'li yıllarda bağımsız bir bilim dalı olarak kabul edilmesiyle birlikte, çeviri olgusunun kuramsal boyutu da sistemli biçimde ele alınmaya başlanmıştır. *Erek Odaklı Kuram, Eylem Kuramı, Çoğul Dizge Kuramı, Bağlantı Kuramı, Bağıntı Kuramı* ve *Yorumlayıcı Çeviri Kuramı* gibi betimleyici yaklaşımlar, hedef kültürü merkeze alan bir çeviri anlayışını ön plana çıkarmaktadır (Yalçın, 2015, s. 53). Bu bağlamda çeviri stratejileri, çevirmenin çeviri sürecinde izlediği yolları, aldığı kararları ve uyguladığı işlemleri ifade eden temel kavramlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Strateji kavramı, farklı alanlarda olduğu gibi çeviride de belirli bir amaca ulaşmak için izlenen planlı eylemler bütünü temsil etmektedir (Cambridge Advanced Learner's Dictionary, 2003). Çeviri stratejileri, kaynak metin ile hedef metin arasında anlam ve işlev eşdeğerliğinin sağlanmasında önemli bir rehber niteliği taşımaktadır (Yalçın, 2015, s. 96). Bu stratejiler, iki metin arasında ortaya çıkabilecek olası çeviri kayıplarının giderilmesinde de belirleyici bir rol oynamaktadır (Yalçın, 2015: 96). Suçin'e göre (2013, s. 201) çeviri stratejisi, "çevirmenin metni çevirmeden önceki okuma sürecinde ve çeviri sırasında, çevirinin amacı ve normları doğrultusunda belirlediği bir dizi seçenek ve kararı" ifade etmektedir.

Çeviri stratejileri alanında Baker (1992) ile Vinay ve Darbelnet (1995) tarafından çeşitli sınıflandırmalar geliştirilmiştir. Yalçın, 2015 yılında yayımlanan *Çeviri Stratejileri: Kuram ve Uygulama* adlı çalışmasında genel çeviri

stratejilerini 17 başlık altında ele almıştır. Bu çalışmada, Guy de Maupassant'ın “Boule de Suif” adlı eserinden seçilen örnek cümleler, üretken yapay zekâ araçlarından biri olan ChatGPT'nin sunduğu çeviri çıktıları doğrultusunda, Yalçın'ın genel çeviri stratejileri çerçevesinde incelenecektir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çeviri Stratejileri

Çeviri sürecinde çevirmenin aldığı kararlar ve izlediği yollar, çeviri stratejileri kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Çeviri stratejileri, kaynak metin ile hedef metin arasında anlam ve işlevsel eşdeğerliğin sağlanmasına yönelik olarak başvurulan yöntem ve işlemleri ifade etmektedir. Bu çalışmada, Yalçın'ın (2015) sınıflandırmasından hareketle aşağıda yer verilen çeviri stratejileri esas alınmıştır.

Yabancılaştırma Yoluyla Çeviri: Yabancılaştırma yoluyla çeviri, erek kültürden farklı bir kültüre ait unsurların korunmasına olanak tanıyan bir çeviri stratejisi olarak tanımlanmaktadır (Raková, 2016, s. 214).

Öykünme Yoluyla Çeviri: Öykünme yoluyla çeviri, kaynak dildeki bir kelime ya da ifadenin hedef dile çoğunlukla söyleniş bakımından benzetilerek aktarılmasını esas alan bir stratejidir (Özcan, 2020, s. 25).

Yerlileştirme/Yerelleştirme Yoluyla Çeviri: Yerlileştirme yoluyla çeviri, kaynak metnin konu, karakter ve olay örgüsünü koruyarak; metinde yer alan kişi adları, yemek adları, âdetler ve mekânlar gibi kültürel unsurların erek kültüre uyarlanmasını esas alan bir strateji olarak ifade edilmektedir (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 44).

Kültürel Ödünçleme Yoluyla Çeviri: Kültürel ödünçleme yoluyla çeviri, kaynak metinde yer alan ancak erek dil

ve kültürde tam bir karşılığı bulunmayan sözcük ve deyişlerin çevrilmeden, kaynak dilde aktarılmasını esas alan bir çeviri stratejisidir (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 43).

Telafi (İkame) Yoluyla Çeviri: Telafi (ikame) yoluyla çeviri, sözcüğe bağlı olarak sözcenin herhangi bir bölümünde ortaya çıkan anlam, ses etkisi, kullanım ya da mecaz kayıplarının, sözcenin başka bir bölümünde ya da ona yakın bir sözcede giderilmesini amaçlayan bir çeviri işlemi olarak tanımlanmaktadır (Newmark'ten akt. Suçin, 2013, s. 217).

Özelleştirme Yoluyla Çeviri (Alt Anlamlı Çeviri): Özelleştirme yoluyla çeviri, kaynak dildeki üst anlamlı bir sözcük ya da ifadenin hedef dile daha dar kapsamlı (alt anlamlı) bir sözcük ya da ifadeyle aktarılmasını esas alan bir strateji olarak ifade edilmektedir (Dickins'ten akt. Yalçın, 2015, s. 106).

Genelleştirme Yoluyla Çeviri (Üst anlamlı Çeviri): Genelleştirme yoluyla çeviri, kaynak dilde alt anlamlı bir sözcük ya da ifadenin hedef dile daha geniş kapsamlı (üst anlamlı) bir sözcük veya ifadeyle karşılanmasını esas alan bir çeviri stratejisidir (Yalçın, 2015, s. 107).

Açıklama Yoluyla Çeviri (Genişletme): Açıklama yoluyla çeviri, kaynak metin ile hedef metin arasında kültürel, sosyal, dilbilgisel ya da sözcüksel farklılıklardan kaynaklanan anlamsal boşlukların, kaynak metnin anlamı ve işlevi korunarak hedef dile aktarılması sürecinde başvurulan bir çeviri işlemidir (Suçin, 2013, s. 222).

Ekleme Yoluyla Çeviri : Ekleme yoluyla çeviri, kaynak metinde örtük bırakılan unsurların çevirmen tarafından açıklanmasını ya da netleştirilmesini ve erek kültüre yabancı olduğu düşünülen tarihsel veya kültürel öğelerin metin içine ya da dipnotlar aracılığıyla eklenmesini içeren bir çeviri stratejisidir (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 43).

Çıkarma (Daraltma) Yoluyla Çeviri: Çıkarma yoluyla çeviri, çevirmenin kaynak dilde yer alan bir sözcük, deyim ya da ifadeye hedef metinde yer vermemesi, başka bir deyişle bu öğeyi çeviri metninden çıkarması işlemidir (Yalçın, 2015, ss. 110–111).

Çıkarım Yoluyla Çeviri: Çıkarım dayalı çeviri, bir sözcüğün anlamının; tamlama yapısı ya da eşdizimli sözcüklerle kurduğu ilişkilerden hareketle çıkarım yapılarak hedef dile aktarılmasını esas alan bir çeviri yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Yazıcı, 2007, s. 33).

Yer Değiştirme Yoluyla Çeviri: Yer değiştirme yoluyla çeviri, bir tümcenin hedef dilde dilbilgisel bakımdan farklı bir yapı kullanılarak yeniden düzenlenmesini esas alan bir çeviri yöntemidir (Yazıcı, 2007, s. 35).

Uyarlama Yoluyla Çeviri: Uyarlama yoluyla çeviri, kaynak dilde karşılaşılan bir durumun hedef kültürde bilinen bir karşılığının bulunmaması hâlinde, mesajın erek kültürün özelliklerine uygun biçimde yeniden yapılandırılarak aktarılmasını esas alan bir çeviri yöntemidir (Odacıoğlu & Barut, 2018, s. 1388).

Standartlaştırma Yoluyla Çeviri: Standartlaştırma yoluyla çeviri, kaynak metinde genel dil standartlarının dışında kalan argo, diyalekt ve sosyolekt gibi kullanımların hedef dilde standart bir dil kullanılarak aktarılmasını esas alan bir çeviri stratejisidir (Tahir Gürçağlar, 2014, s. 44)

Perspektif Kaydırma (Değiştirme) Yoluyla Çeviri: Perspektif kaydırma yoluyla çeviri, sözcüklerin, kalıplaşmış ifadelerin, atasözleri ve deyimlerin hedef dil ve kültürün özellikleri doğrultusunda yeniden yapılandırılarak aktarılmasını esas alan bir çeviri işlemidir (Yalçın, 2015, s. 113)

İletişimsel Çeviri: İletişimsel çeviri, kaynak metinde yer alan kültür odaklı ifadelerin bağlamsal anlam ve içeriğinin, hedef

dil okurunun kolaylıkla kabul edebileceği ve anlayabileceği biçimde aktarılmasını amaçlayan bir çeviri yaklaşımıdır (Newmark'ten akt. Yalçın, 2015, s. 113).

Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne): Birebir çeviri, çevrilen sözcük, deyim ya da cümlenin hedef dilin dilbilgisi ve imlâ kurallarına uygunluğu dikkate alınmaksızın aktarılmasını ve çoğunlukla her bir sözcüğün cümle içindeki işlevi gözetilmeden, sözlükteki birincil anlamına karşılık gelen biçimiyle hedef dile aktarılmasını esas alan bir çeviri yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Yalçın, 2015, s. 114).

2.2. Guy de Maupassant ve *Boule de Suif* Adlı Eseri

Naturalizm ve realizm akımlarının önemli temsilcilerinden biri olan Guy de Maupassant, 19. yüzyıl Fransız edebiyatına çok sayıda eseriyle önemli katkılarda bulunmuştur. Olay örgüsünü ustalıkla kurgulayan Maupassant, dünya edebiyatında “Maupassant tarzı hikâye” olarak anılan anlatım biçimiyle tanınmaktadır (Yaşar & Aydın, 2019, s. 140). Yazarın 1880 yılında kaleme aldığı “Boule de Suif” adlı kısa öyküsü, Fransız-Alman Savaşı'nın toplumsal ve bireysel yansımalarını konu edinmektedir.

Maupassant, yayımladığı ilk başyapıtı olarak kabul edilen bu eserde, farklı toplumsal sınıflara mensup karakterler aracılığıyla aristokrasi, burjuvazi ve ruhban sınıfını eleştirmektedir. Eserde, kişisel çıkar duygusunun vatan sevgisi ve ulusal onur gibi değerlerin önüne geçtiği; toplumsal sınıflar arasındaki ayrımcılığın belirgin biçimde ortaya konduğu görülmektedir (Yücel, 1993, s. 29). Bu yönüyle *Boule de Suif*, yalnızca savaşın sonuçlarını değil, aynı zamanda insan karakterinin karmaşıklığını da gerçekçi ve eleştirel bir bakış açısıyla ele alan öğretici bir anlatı niteliği taşımaktadır.

Eser, 1946 yılında Hasan Âli Yücel'in katkılarıyla Millî Eğitim Basımevi tarafından, Nermin Sankur'un çevirisiyle

Tombalak adı altında Türkçeye kazandırılmıştır (Batu, 2021, s. 101). Boule de Suif'in Türkçe'de *Yağ Tulumu*, *Toparlak* ve *Tombalak* gibi farklı adlarla yayımlanmış çevirileri bulunmaktadır.

3. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, Guy de Maupassant'ın “Soirées de Médan” (1880) adlı derleme eserinde yer alan “Boule de Suif” adlı kısa öykünün, üretken yapay zekâ destekli çeviri çıktıları doğrultusunda çeviri stratejileri açısından incelenmesidir. Çalışma, kaynak metnin hedef dile yapılmış bir çevirisiyle sınırlı olup; çeviri stratejilerine ilişkin inceleme, üretken yapay zekâ araçlarından ChatGPT ile sınırlandırılmıştır.

4. YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, önceden var olan ya da araştırma süreci içerisinde oluşturulmuş materyallerin sistematik biçimde incelenmesine dayanan bir tekniktir (Scott & Morrison, 2005). Bu yöntem, araştırılan olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesini kapsamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013).

Araştırmanın kaynak metnini, Guy de Maupassant tarafından 1880 yılında kaleme alınan Boule de Suif adlı kısa öykü oluşturmaktadır. Hedef metin ise söz konusu öykünün Tahsin Yücel tarafından “Toparlak” adıyla Türkçeye çevrilmiş biçimidir. İncelenen kaynak ve hedef metinlere ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Kaynak ve Hedef Metinlere İlişkin Bilgiler

Metin türü	Başlık	Yazar/Çevirmen	Yayınevi	Sayfa sayısı
Kaynak Metin	Boule de Suif	G.Maupassant	Maxi-Poche Bookking International	39
Hedef Metin	Toparlak	T.Yücel	Can Yayınevi	52

Tablo 1, çalışmada incelenen “Boule de Suif” adlı kaynak metin ile Tahsin Yücel tarafından “Toparlak” adıyla Türkçeye çevrilen hedef metne ilişkin temel bibliyografik bilgileri göstermektedir.

5. BULGULAR

Örnek Metin 1

KM: *Les hommes avaient la barbe longue et sale, des uniformes en guenilles, et ils avançaient d'une allure mole, sans drapeau, sans régiment. (p.2)*

HM: *Adamların sakalları uzun, kirli, üniformaları parça parçaydı; bayraksız, alaysız gevşek gevşek yürüyorlardı. (s.9)*

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımda Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekeç (ChatGPT)
<i>Les hommes avaient la barbe longue et sale</i>	<i>Adamların sakalları uzun, kirli</i>	Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)	Kaynak metindeki sıfat yapısı ve anlam, hedef dilde doğrudan ve eşdeğer karşılıklarla aktarılmıştır. Anlamsal ya da kültürel bir dönüştürme yapılmamıştır.
<i>des uniformes en guenilles</i>	<i>üniformaları parça parçaydı</i>	Birebir Çeviri	“En guenilles” ifadesi, hedef dilde anlamı koruyacak biçimde doğrudan karşılığıyla çevrilmiş, ekleme ya da çıkarma yapılmamıştır.
<i>ils avançaient d'une allure mole</i>	<i>gevşek gevşek yürüyorlardı</i>	- Yer Değiştirme Yoluyla Çeviri - İletişimsel Çeviri	Fransızcadaki isim tamlaması yapısı Türkçe’de zarf tekrarıyla yeniden yapılandırılmıştır. Anlam, hedef dil okurunun algısına uygun ve doğal bir biçimde aktarılmıştır.
<i>sans drapeau, sans régiment</i>	<i>bayraksız, alaysız</i>	Birebir Çeviri	Olumsuzluk yapısı korunmuş, sözcükler hedef dilde doğrudan karşılıklarıyla verilmiştir. Kültürel uyarlamaya gidilmemiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, üretken yapay zekâ aracı ChatGPT'nin, kaynak metindeki dilsel yapıları büyük ölçüde birebir çeviri stratejisi ile hedef dile aktardığı görülmektedir. Bununla birlikte, hedef dilin sözdizimsel özellikleri ve anlatı doğallığı doğrultusunda bazı yapılarda yer değiştirme ve iletişimsel çeviri stratejilerinden de yararlandığı dikkat çekmektedir.

Örnek Metin 2

KM: *Puis un calme profond, une attente épouvantée et silencieuse avaient plané sur la cité.* (p.3)

HM: *Sonra derin bir sakinlik, korkulu, sessiz bir bekleyiş çökmüştü kentin üstüne.* (s.10)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımında Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekçe(ChatGPT)
<i>Puis un calme profond</i>	Sonra derin bir sakinlik	Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)	Kaynak metindeki sıfat + isim yapısı, hedef dilde doğrudan eşdeğerleriyle aktarılmıştır. Anlam kayması ya da kültürel dönüştürme yoktur.
<i>avaient plané sur la cité</i>	<i>çökmüştü kentin üstüne</i>	- Perspektif Kaydırma Yoluyla Çeviri - İletişimsel Çeviri	“Planer” fiilinin mecazî anlamı, hedef dilde algısal etkiyi güçlendiren “çökmek” fiiliyle aktarılmıştır. İfade, Türkçe'deki doğal ve yerleşik kullanım doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır.

Tablo 3 incelendiğinde, ChatGPT'nin kaynak metindeki ifadeleri hedef metinle ilişkilendirirken ağırlıklı olarak birebir çeviri stratejisini benimsediği görülmektedir. Bununla birlikte, sözdizimsel farklılıklar ve mecazlı anlatımın söz konusu olduğu durumlarda perspektif kaydırma ve iletişimsel çeviri gibi stratejileri tamamlayıcı nitelikte kullandığı anlaşılmaktadır.

Örnek Metin 3

KM: *Les vainqueurs exigeaient de l'argent, beaucoup de l'argent.* (p.6)

HM : *Yenenler para, çok para istiyorlardı.* (s.12)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımında Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gereke (ChatGPT)
<i>Les vainqueurs</i>	<i>Yenenler</i>	Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)	Kaynak metindeki isim, hedef dilde anlamsal eşdeğeriyle doğrudan aktarılmıştır. Kültürel ya da bağlamsal bir dönüştürme yapılmamıştır.
<i>exigeaient de l'argent</i>	<i>para istiyorlardı</i>	Birebir Çeviri	“Exiger” fiilinin temel anlamı korunarak hedef dilde doğrudan karşılığı kullanılmıştır. Anlamda genişletme ya da daraltma yoktur.
<i>beaucoup de l'argent</i>	<i>çok para</i>	-Yer Değiştirme -Yoluyla Çeviri İletişimsel Çeviri	Fransızcadaki nicelik belirten yapı, Türkçe’de doğal bir sözdizimiyle yeniden düzenlenmiştir. Vurgu korunmuş, ifade hedef dil okuru için akıcı hâle getirilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde, ChatGPT'nin kaynak metindeki ifadeleri hedef metinle ilişkilendirirken ağırlıklı olarak birebir çeviri stratejisini benimsediği görülmektedir. Bununla birlikte, nicelik bildiren yapıların aktarımında hedef dilin sözdizimsel ve anlamsal doğallığını sağlamak amacıyla yer değiştirme ve iletişimsel çeviri stratejilerinin de kullanıldığını belirtmek mümkündür.

Örnek Metin 4

KM: *Car la haine de l'Étranger arme toujours quelques intrépides prêts à mourir pour une Idée.* (p.6)

HM: *Yabancı kınıyla silaha sarılan, bir düşünce uğruna ölmeye hazır gözüpekler her zaman bulunurdu.* (s.13)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımında Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekçe (ChatGPT)
<i>Car la haine de l'Étranger</i>	<i>Yabancı kinıyla</i>	Birebir Çeviri	Kaynak metindeki isim tamlaması Türkçe'de ek-fiilli bir yapı ile yeniden düzenlenmiştir. "Haine" sözcüğü anlamsal eşdeğeriyle aktarılmıştır.
<i>arme toujours</i>	silaha sarılan	Perspektif Kaydırma Yoluyla Çeviri	Fransızcadaki etken fiil yapısı, Türkçe'de eylemi betimleyen sıfat-fiil yapısına dönüştürülmüş; anlatım hedef dilin doğal kullanımına uyarlanmıştır.
<i>quelques intrépides</i>	<i>gözüpekler</i>	Özelleştirme Yoluyla Çeviri (Alt Anlamlı)	"Intrépides" sözcüğü, Türkçe'de daha somut ve güçlü bir alt anlamlı karşılıkla verilerek anlatım yoğunlaştırılmıştır.
<i>prêts à mourir pour une Idée</i>	<i>bir düşünce uğruna ölmeye hazır</i>	İletişimsel Çeviri	Kaynak dildeki sıfat yapısı, Türkçe'de fiilimsi yapıyla yeniden kurulmuş; anlam korunarak hedef dilde akıcılık sağlanmıştır.
<i>(toujours)</i>	<i>her zaman bulunurdu</i>	- Ekleme Yoluyla Çeviri - İletişimsel Çeviri	Fransızcadaki "toujours" zarfı, hedef dilde süreklilik anlamını güçlendiren yardımcı bir fiil yapısıyla açık hâle getirilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde, ChatGPT'nin ideolojik ve duygusal yoğunluğu yüksek olan bu cümlelerin aktarımında hedef dildeki anlatım gücünü korumak amacıyla perspektif kaydırma ve iletişimsel çeviri stratejilerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Anlamın vurgulanması ve somutlaştırılması sürecinde ise özelleştirme ve ekleme stratejilerine de yer verilmektedir.

Örnek Metin 5

KM: *Depuis quelques temps déjà, la gelée avait durci la terre et.....* (p.7)

HM: *Bir zamandır don yüzünden toprak sertleşmiş ve.....* (s.13)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımda Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekçe (ChatGPT)
<i>Depuis quelques temps déjà</i>	<i>Bir zamandır</i>	Genelleştirme Yoluyla Çeviri (Üst Anlamlı)	Kaynak metindeki zaman ifadesi hedef dilde daha genel ve kapsayıcı bir ifadeyle karşılanmıştır; ayrıntı düzeyi azaltılmıştır.
<i>la gelée</i>	<i>don</i>	Birebir Çeviri	Kaynak dildeki meteorolojik terim, hedef dilde doğrudan anlamsal karşılığıyla aktarılmıştır.
<i>avait durci la terre</i>	<i>yüzünden toprak sertleşmiş</i>	-Yer Değiştirme Yoluyla Çeviri - İletişimsel Çeviri	Fransızcadaki etken fiil yapısı Türkçe'de neden-sonuç ilişkisi kuran bir yapı ile yeniden düzenlenmiştir; anlam korunurken anlatım hedef dilde doğallaştırılmıştır.
<i>(ve...)</i>	<i>ve...</i>	Çıkarma (Daraltma) Yoluyla Çeviri	Kaynak metindeki eksilteli yapı, hedef metinde de korunmuş; anlatımın devamına yönelik belirsizlik bilerek sürdürülmüştür.

Tablo 6 incelendiğinde, ChatGPT'nin betimleyici nitelikteki bu cümlede anlam eşdeğerliğini korumak amacıyla birebir çeviri stratejisini temel aldığı; zaman ve neden-sonuç ilişkilerinde ise hedef dilin anlatım alışkanlıklarına uyum sağlamak için genelleştirme, yer değiştirme ve iletişimsel çeviri stratejilerini kullandığı görülmektedir. Eksilteli yapının korunmasında da çıkarma stratejisinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Örnek Metin 6

KM: *Ils étaient encore pleins de sommeil, et grelottaient de froid sous leurs couvertures. On se voyait mal dans l'obscurité; et l'entassement des lourds vêtements d'hiver faisait ressembler tous ces corps à des curés obèses avec leurs longues soutanes.* (p.7)

HM: *Gözlerinden uyku akıyordu hâlâ, battaniyeler altında soğuktan titriyorlardı. Karanlıkta birbirlerini iyi göremiyorlardı; ağır kış giysileri bütün bu bedenleri uzun cüppeli, şişman papazlara benzetiyordu.* (s.13)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımında Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekeç (ChatGPT)
<i>Ils étaient encore pleins de sommeil</i>	<i>Gözlerinden uyku akıyordu hâlâ</i>	- Perspektif Kaydırma Yoluyla Çeviri - İletişimsel Çeviri	Kaynak metindeki betimleyici ifade, Türkçe'de yerleşik ve mecazlı bir anlatımla aktarılmış; algısal etki güçlendirilmiştir.
<i>et grelottaient de froid sous leurs couvertures</i>	<i>battaniyeler altında soğuktan titriyorlardı</i>	Birebir Çeviri	Sözcüklerin anlamsal karşılıkları korunmuş, cümle yapısı Türkçeye uygun biçimde düzenlenmiştir.
<i>On se voyait mal dans l'obscurité</i>	<i>Karanlıkta birbirlerini iyi göremiyorlardı</i>	-İletişimsel Çeviri	Fransızcadaki edilgen ve belirsiz özne yapısı, Türkçe'de açık özneye yeniden kurulmuştur; anlam hedef dilde netleştirilmiştir.
<i>l'entassement des lourds vêtements d'hiver</i>	<i>ağır kış giysileri</i>	Çıkarma (Daraltma) Yoluyla Çeviri	"Entassement" (üst üste yığılma) ifadesi hedef metinde açıkça verilmemiş, anlam yoğunluğu azaltılarak aktarılmıştır.
<i>faisait ressembler tous ces corps à des curés obèses</i>	<i>bütün bu bedenleri ... şişman papazlara benzetiyordu</i>	Birebir Çeviri	Benzetme yapısı korunmuş, kültürel unsur hedef dilde doğrudan karşılığıyla aktarılmıştır.
<i>avec leurs longues soutanes</i>	<i>uzun cüppeli</i>	Genelleştirme Yoluyla Çeviri (Üst Anlamlı)	"Soutane" sözcüğü, hedef kültürde daha genel ve tanıdık bir karşılık olan "cüppe" ile verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde, ChatGPT'nin betimleyici ve mecazlı anlatımı hedef dilde canlı tutmak amacıyla perspektif kaydırma ve iletişimsel çeviri stratejilerini ön plana çıkardığı görülmektedir. Anlamın doğrudan aktarılabilirdiği bölümlerde

birebir çeviri stratejisinin tercih edildiği, anlatımın yoğunlaştığı yapılarda ise çıkarma ve genelleştirme stratejileri aracılığıyla hedef dilde akıcılık sağlanmıştır.

Örnek Metin 7

KM: *Tout au fond, aux meilleures places, sommeillaient, en face l'un de l'autre, M. et Mme Loiseau, des marchands de vin, en gros de la rue Grand-Pont.* (p.9)

HM: *En dipte, en iyi yerlerde, karşı karşıya Grand-Pont Sokağı'nın toptan şarap satıcıları Mösyö ve Madam Loiseau, uyukluyordu.* (s.15)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımda Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekeç (ChatGPT)
<i>Tout au fond</i>	<i>En dipte</i>	Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)	Mekânsal konum belirten ifade, hedef dilde doğrudan ve eşdeğer bir karşılıkla aktarılmıştır.
<i>aux meilleures places</i>	<i>en iyi yerlerde</i>	Birebir Çeviri	Üstünlük bildiren sıfat yapısı, anlam kaybı olmaksızın hedef dile aktarılmıştır.
<i>en face l'un de l'autre</i>	<i>karşı karşıya</i>	Birebir Çeviri	Kalıplaşmış mekânsal ifade, hedef dilde yerleşik karşılığıyla çevrilmiştir.
<i>M. et Mme Loiseau</i>	<i>Mösyö ve Madam Loiseau</i>	- Yoluyla Çeviri - Kültürel Ödünçleme	Fransızca hitap biçimleri, söylenişe yakın şekilde aktarılmış; hedef kültürde tam karşılığı olmayan unvanlar korunmuştur.
<i>des marchands de vin, en gros</i>	<i>toptan şarap satıcıları</i>	Yer Değiştirme Yoluyla Çeviri	Fransızcadaki sıfat tamlaması yapısı Türkçe'de daha doğal bir söz dizimiyle yeniden düzenlenmiştir.
<i>de la rue Grand-Pont</i>	<i>Grand-Pont Sokağı'nın</i>	Yabancılaştırma Yoluyla Çeviri	Özel yer adı korunmuş, erek kültüre uyarlanmamış; kaynak kültür ögesi bilerek muhafaza edilmiştir.
<i>sommeillaient</i>	<i>uyukluyordu</i>	Özelleştirme Yoluyla Çeviri (Alt Anlamlı)	"Sommeiller" fiili, Türkçe'de daha betimleyici ve somut bir alt anlamlı fiille karşılanmıştır.

Tablo 8 incelendiğinde, ChatGPT'nin mekânsal betimlemelerde ve anlatımın temel yapısında birebir çeviri stratejisini ağırlıklı olarak kullandığı görülmektedir. Özel adlar ve hitap biçimlerinde yabancılaştırma, kültürel ödünçleme ve

öykünme stratejilerinin tercih edildiği; anlatımın hedef dilde daha doğal ve akıcı hâle getirilmesi amacıyla ise yer değiştirme ve özelleştirme stratejilerinden yararlanılmıştır.

Örnek Metin 8

KM: *Elle faisait vis-à-vis à son époux, toute petite, toute mignonne, toute jolie, pelotonnée dans ses fourrures, et regardait d'un air navré l'intérieur lamentable de la voiture.* (p.11)

HM: *Mini mini, cici cici, güzel güzel oturuyordu kocasının karşısında, kürklerinin içinde büzülmüş, yürekler acısı arabaya kederli bir gözle bakıyordu.* (s.16)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT ve Gemini üretken yapay zekâ araçlarının sunduğu çeviri stratejileri Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımında Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekeç (ChatGPT)
<i>Elle faisait vis-à-vis à son époux</i>	<i>kocasının karşısında ... oturuyordu</i>	Yer Değiştirme Yoluyla Çeviri	Fransızcadaki fiil yapısı, Türkçede fiil + zarf tümleci düzeniyle yeniden yapılandırılmıştır.
<i>toute petite, toute mignonne, toute joli</i>	<i>mini mini, cici cici, güzel güzel</i>	- Perspektif Kaydırma Yoluyla Çeviri - İletişimsel Çeviri	Kaynak metindeki sıfat tekrarları, Türkçede duygu ve vurgu artıran ikilemelerle aktarılmış; anlatım hedef dilin söylem alışkanlıklarına uyarlanmıştır.
<i>pelotonnée dans ses fourrures</i>	<i>kürklerinin içinde büzülmüş</i>	Birebir Çeviri	Fiilimsi yapı ve anlam içeriği korunarak hedef dile aktarılmıştır.
<i>et regardait d'un air navré</i>	<i>kederli bir gözle bakıyordu</i>	Birebir Çeviri	Duygusal durum belirten ifade, hedef dilde doğrudan karşılığıyla verilmiştir.
<i>l'intérieur lamentable de la voiture</i>	<i>yürekler acısı arabaya</i>	- Yer Değiştirme Yoluyla Çeviri - İletişimsel Çeviri	Fransızcadaki isim tamlaması, Türkçede daha doğal ve etkili bir yapıyla yeniden kurulmuş; algısal etki güçlendirilmiştir.

Tablo 9 incelendiğinde, ChatGPT'nin betimleyici ve duygusal yoğunluğu yüksek ifadelerin aktarımında perspektif

kaydırma ve iletişimsel çeviri stratejilerini ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır. Sıfat tekrarlarının Türkçede ikilemeler yoluyla yeniden yapılandırılması, anlatımın hedef dilde canlı ve doğal bir biçimde sunulmasına katkı sağlamaktadır. Anlamın doğrudan aktarılabilirdiği yapılarda ise birebir çeviri ve yer değiştirme stratejilerinin tercih edilmiştir.

Örnek Metin 9

KM: *Ses voisins, le comte et la comtesse Hubert de Bréville, portaient un des noms les plus anciens et les plus nobles de la Normandie.* (p.11)

HM: *Komşuları, Kont ve Kontes Hubert de Bréville, Normandiya'nın en eski ve en soylu adlarından birini taşıyorlardı.* (s.17)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımda Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekeç (ChatGPT)
<i>Ses voisins</i>	<i>Komşuları</i>	Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)	İyelik yapısı ve anlam, hedef dilde doğrudan eşdeğeriyle aktarılmıştır.
<i>le comte et la comtesse</i>	<i>Kont ve Kontes</i>	- Yabancılaştırma Yoluyla Çeviri - Kültürel Ödünçleme	Hedef kültürde birebir karşılığı olmayan soyluluk unvanları, kaynak kültüre ait biçimiyle korunmuştur.
<i>Hubert de Bréville</i>	<i>Hubert de Bréville</i>	Kültürel Ödünçleme	Özel ad, çevrilmeden ve uyarlanmadan aktarılmıştır.
<i>de la Normandie</i>	<i>Normandiya'nın</i>	Birebir Çeviri	Coğrafi ad, hedef dilde yerleşik karşılığıyla verilmiş; ekleme ya da uyarlama yapılmamıştır.

Tablo 10 incelendiğinde, ChatGPT'nin temel anlam ve iyelik yapılarının aktarımında birebir çeviri stratejisini benimsediği görülmektedir. Buna karşılık, soyluluk unvanları ve özel adların çevirisinde yabancılaştırma ve kültürel ödünçleme stratejilerinin tercih edildiği dikkat çekmektedir. Coğrafi adın aktarımında da birebir çeviri stratejisinin kullanılması, kaynak metnin kültürel ve tarihsel bağlamının korunmasına yönelik bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir.

Örnek Metin 10

KM: *Vers une heure de l'après-midi, Loiseau annonça que décidément il se sentait un rude creux dans l'estomac.* (p.14)

HM: *Öğleden sonra saat birde, Loiseau midesinde zorlu bir boşluk duyduğunu söyledi.* (s.20)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımında Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gereke (ChatGPT)
<i>Vers une heure de l'après-midi</i>	<i>Öğleden sonra saat birde</i>	Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)	Zaman belirten ifade, hedef dilde doğrudan ve eşdeğer biçimde aktarılmıştır.
<i>Loiseau annonça</i>	<i>Loiseau ... söyledi</i>	İletişimsel Çeviri	"Annoncer" fiilinin resmî tonu, Türkçe'de anlatının bağlamına daha uygun olan "söylemek" fiiliyle aktarılmıştır.
<i>que décidément</i>	<i>(örtük)</i>	Çıkarma (Daraltma) Yoluyla Çeviri	Kaynak metindeki vurgu zarfı hedef metinde açıkça verilmemiş, anlam yoğunluğu azaltılmıştır.
<i>il se sentait un rude creux dans l'estomac</i>	<i>midesinde zorlu bir boşluk duyduğunu</i>	-Birebir Çeviri - Yer Değiştirme Yoluyla Çeviri	Fransızca'daki deyimsel yapı, Türkçe'de isim tamlaması + fiil yapısıyla yeniden düzenlenmiş; anlam büyük ölçüde korunmuştur.

Tablo 11 incelendiğinde, ChatGPT'nin zaman ve temel anlatı unsurlarının aktarımında birebir çeviri stratejisini öncelikli olarak kullandığı görülmektedir. Bildirim fiilinin aktarımında

iletişimsel çeviri stratejisinin tercih edilmesi, anlatının hedef dilde daha doğal ve bağlama uygun biçimde sunulmasını sağlamıştır. Deyimsel yapının aktarımında ise yer değiştirme stratejisiyle birlikte anlamın korunmasına yönelik bir yaklaşım benimsendiği dikkat çekmektedir. Buna karşılık, kaynak metindeki vurgu unsurunun hedef metinde açık biçimde karşılanmaması, çıkarma (daraltma) stratejisine başvurulmuştur.

Örnek Metin 11

KM: *Mais Loiseau dévorait des yeux la terrine de poulet.*
(p.16)

HM: *Ama Loiseau piliç kabını gözleriyle yiyordu.* (s.21)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımında Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gerekeç (ChatGPT)
<i>Mais</i>	<i>Ama</i>	Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)	Karşıtlık bağlacı, hedef dilde doğrudan eşdeğeriyle aktarılmıştır.
<i>Loiseau</i>	<i>Loiseau</i>	Kültürel Ödünçleme	Özel ad çevrilmeden korunmuştur.
<i>dévorait des yeux</i>	<i>gözleriyle yiyordu</i>	- Birebir Çeviri - Perspektif Kaydırma Yoluyla Çeviri	Fransızcadaki mecazlı deyim, Türkçede benzer bir mecazla aktarılmış; algısal etki korunmuştur.
<i>la terrine de poulet</i>	<i>piliç kabını</i>	Genelleştirme Yoluyla Çeviri (Üst Anlamlı)	"Terrine" sözcüğü, hedef kültürde daha genel ve anlaşılır bir ifade ile karşılanmıştır; özgül kap adı korunmamıştır.

Tablo 12 incelendiğinde, ChatGPT'nin mecazlı anlatım içeren ifadelerin aktarımında birebir çeviri stratejisini temel aldığı ve anlamın algısal boyutunu korumak amacıyla perspektif kaydırma stratejisinden yararlandığı görülmektedir. Kaynak

metindeki deyimsel yapı, hedef dilde benzer bir mecaz aracılığıyla yeniden kurulmuş; böylece anlatımın canlılığı ve söylemsel etkisi korunmuştur. Kültüre özgü bir yemek sunumuna ilişkin terimin aktarımında ise hedef dilde daha genel ve anlaşılır bir karşılık tercih edilerek genelleştirme stratejisinin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Örnek Metin 12

KM: *Mais quand je les ai vus, ces Prussiens, ce fut plus fort que moi! Ils m'ont tourné le sang de colère; et j'ai pleuré de honte toute la journée.* (p.19)

HM: *Ama onları, o pis Prusyalıları görünce dayanamadım! Kan beynime sıçradı öfkeden; bütün gün utancımdan ağladım.* (s.24)

Kaynak metinden seçilen örneklerin hedef metindeki karşılıklarına ilişkin olarak ChatGPT'nin sunduğu çeviri stratejileri Tablo 13'de sunulmuştur.

Tablo 13. ChatGPT'nin Kaynak Metinden Hedef Metne Aktarımında Sunduğu Çeviri Stratejileri

Kaynak Metin (KM)	Hedef Metin (HM)	Kullanılan Çeviri Stratejisi (ChatGPT)	Gereke (ChatGPT)
<i>Mais quand je les ai vus</i>	<i>Ama onları ... görünce</i>	Birebir Çeviri (Sözcüğü Sözcüğüne)	Zaman ve bağlaç yapısı hedef dilde doğrudan karşılığıyla aktarılmıştır.
<i>ces Prussiens</i>	<i>o pis Prusyalıları</i>	- Ekleme Yoluyla Çeviri - İletişimsel Çeviri	Kaynak metinde örtük olan olumsuz değer yargısı, hedef metinde duygu yoğunluğunu artırmak amacıyla açık hâle getirilmiştir.
<i>ce fut plus fort que moi</i>	<i>dayanamadım</i>	- İletişimsel Çeviri - Perspektif Kaydırma Yoluyla Çeviri	Fransızcadaki kalıplaşmış ifade, Türkçede benzer işlevi olan bir fiille aktarılmıştır.
<i>Ils m'ont tourné le sang de colère</i>	<i>Kan beynime sıçradı öfkeden</i>	Perspektif Kaydırma Yoluyla Çeviri	Deyimsel yapı, hedef dilde benzer bir deyimle karşılanmış; algısal ve duygusal etki korunmuştur.
<i>et j'ai pleuré de honte toute la journée</i>	<i>bütün gün utancımdan ağladım</i>	Birebir Çeviri	Duygusal içerik ve zaman vurgusu hedef dile doğrudan aktarılmıştır.

Tablo 13 incelendiğinde, ChatGPT'nin yoğun duygusal ve öznel anlatım içeren ifadelerin aktarımında iletişimsel çeviri ve perspektif kaydırma stratejilerini ön plana çıkardığı görülmektedir. Kaynak metindeki kalıplaşmış ve deyimsel yapılar, hedef dilde benzer duygusal etkiyi uyandıran işlevsel eşdeğerlerle yeniden kurulmuş; böylece anlatının öfke, utanç ve içsel gerilim boyutu korunmuştur. Duygu yoğunluğunu artıran unsurlarda ekleme stratejisinin tercih edilmesi, anlatımın hedef dilde daha belirgin ve etkileyici hâle getirilmesini sağlamıştır. Buna karşılık, zaman ve anlatı akışını belirleyen ifadelerin aktarımında birebir çeviri stratejisi kullanılmıştır.

6. SONUÇ

Bu çalışmada, Guy de Maupassant'ın “Soirées de Médan” (1880) adlı derleme eserinde yer alan “Boule de Suif” adlı kısa öyküden seçilen örnek cümleler, üretken yapay zekâ araçlarından ChatGPT'nin sunduğu çeviri çıktıları doğrultusunda, Yalçın'ın (2015) genel çeviri stratejileri çerçevesinde incelenmiştir. Çalışma, kaynak metnin Tahsin Yücel tarafından Türkçeye çevrilmiş hedef metniyle sınırlı tutulmuş ve çeviri stratejilerine ilişkin değerlendirme yalnızca ChatGPT'nin sunduğu çıktılar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi çerçevesinde yürütülen bu inceleme, kaynak ve hedef metinler arasındaki aktarım ilişkisini çeviri stratejileri bağlamında betimlemeyi amaçlamıştır.

Yapılan çözümlenmeler sonucunda, ChatGPT'nin çeviri çıktılarında birebir çeviri, yer değiştirme yoluyla çeviri ve iletişimsel çeviri stratejilerinin baskın olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Özellikle zaman, mekân, toplumsal statü ve anlatı örgüsüne ilişkin unsurların aktarımında birebir çeviri stratejisinin tercih edildiği; buna karşılık hedef dilin sözdizimsel ve söylemsel doğallığını sağlamak amacıyla yer değiştirme ve iletişimsel çeviri

stratejilerine sıklıkla başvurulduğu saptanmıştır. Bu bulgular, ChatGPT'nin biçimsel eşdeğerlik ile işlevsel eşdeğerlik arasında denge kurmaya yönelik bir çeviri eğilimi sergilediğini göstermektedir.

İncelenen örneklerde, deyimsel ve mecazlı ifadelerin aktarımında perspektif kaydırma stratejisinin ön plana çıktığı; duygusal ve ideolojik yük taşıyan ifadelerde ise anlamı güçlendirmek amacıyla eklemeler ve özelleştirme stratejilerinin kullanıldığı görülmektedir. Buna karşılık, anlatımın akışını sadeleştirmek veya hedef dilde gereksiz görülen ayrıntıları azaltmak amacıyla yer yer çıkarma (daraltma) ve genelleştirme stratejilerine de başvurulduğu gözlemlenmiştir. Bu stratejik tercihler, ChatGPT'nin hedef okur odaklı ve anlam merkezli bir çeviri yaklaşımını benimsediğini ortaya koymaktadır.

Özel adlar, coğrafi yer adları ve soyluluk unvanlarının aktarımında yabancılaştırma ve kültürel ödünçleme stratejilerinin sistematik biçimde kullanıldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda ChatGPT'nin, kaynak metnin kültürel ve tarihsel bağlamını korumaya yönelik bir tutum benimsediği; erek kültüre uyarılma yerine kaynak kültür öğelerini muhafaza etmeyi tercih ettiği ifade edilebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ChatGPT'nin sunduğu çeviri çıktılarının tek bir stratejiye indirgenemeyeceği; aksine metnin türü, bağlamı ve anlatım amacı doğrultusunda çoklu çeviri stratejilerinin birlikte ve esnek biçimde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, üretken yapay zekâ destekli çeviri sistemlerinin çeviri stratejileri bağlamında değerlendirilebilir, sınıflandırılabilir ve kuramsal çerçevelerle ilişkilendirilebilir nitelikte çıktılar üretebildiğini göstermektedir. Çalışma, üretken yapay zekâ araçlarının çeviri stratejileri açısından sunduğu olanakları görünür kılarak çeviri çalışmaları ve yapay zekâ destekli çeviri araştırmalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Baker, M.(1992). *In Other Words: A course book on translation*. London : Routledge.
- Batu, E. (2021). Yağ Tulumu: Bir Dönüşümün Sosyolojik Boyutu. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*, 14, 89-104. <https://doi.org/10.26650/iujts.2021.14.0005>.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2003). *Cambridge: Cambridge University Press. (CALD)*
- Göktürk, A. (1994). *Çeviri: dillerin dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Köksal, D. (2008). *Çeviri eğitimi kuram ve uygulama*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Maupassant, G. (1993). *Boule de Suif, Mademoiselle Fifi*. Paris: Maxi-Poche Bookking International.
- Maupassant, G. (2001). *Tombalak*. (Çev. N. Sankur). Ankara: Milli Eğitim Basımevi. (Orijinal yayın tarihi, 1880).
- Maupassant, G. (2017). *Yağ Tulumu*. (Çev. Y.Avunç).İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Maupassant, G. (2021). *Toparlak*. (Çev. T.Yücel). İstanbul: Can Yayınevi.
- Odacıoğlu, C.,& Barut, E. (2018). Çeviri usul, strateji ve yöntemleri üzerine bir derleme.
- OpenAI. (2025). ChatGPT: *Optimizing language models for dialogue*. <https://openai.com/blog/chatgpt/>
- Özcan, O. (2020). Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının Frankofon dünyasındaki bir elçisi:Çevirmen Tahsin

- Saraç. O. Coşkun (Ed.), *Çeviribilimden izdüşümler I* (ss.11-58). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Raková, Z. (2016). *Çeviri kuramları*. (Y. Polat, Çev.) Ankara: Çevirmenin Yayını
- Scott, D.,& Morrison,M.(2005). Key ideas in educational research. London:Continuum International Publishing.
- Suçın, M. H. (2013). *Öteki dilde var olmak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2014). *Çevirinin ABC'si*. 2. Baskı İstanbul: Say yayınları.
- Tarih Okulu Dergisi* (34), 1363-1392.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. İstanbul, Multilingual.
- Vinay, J.P.,& Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: a Methodology for Translation*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Webster's New Collegiate Dictionary, (1961), G. & C. Merriam CO., Publishers, Springfield, Mass, USA.
- Yağcı, Ö.(1999). *Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*. Kültür Bakanlığı: Ankara.
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yalçın, P., & Kilüken Mavili, A. D. (2020). Maupassant'ın Le Bonheur Adlı Eserinin Türkçe Çevirilerinin Gideon Toury'nin Erek Odaklı Çeviri Kuramı Işığında Çeviri Stratejileri ve İşlemleri Açısından Çözümlemesi. *International Journal of Language Academy*,8(4), p. 266/281.

- Yaşar, H.,& Aydın, A. (2019). Guy de Maupassant'ın 'hikâye tarzı'ndan Ömer Seyfettin'in hikâyelerine izler ve yansımalar. *TYB AKADEMİ Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 137-152.
- Yazıcı, M. (2007). *Yazılı çeviri edinci*. İstanbul: Multilingual.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, T. (1993). Ölümünün 100. Yılında Guy de Maupassant, Maupassant Tüm Yapıtlarını Yaşamının Son On Yılına Sığdırdı. *Milliyet Sanat*, Sayı 314 (BDK) (C.5275), 1993, 28-29.

ÖZBEK TÜRKÇESİNDE NEZAKET KATEGORİSİNİN ARAŞTIRILMASI VE İFADE YÖNTEMLERİ ÜZERİNE

Zilola KHUDAYBERGENOVA¹

1. GİRİŞ

Özbek Türkçesinde nezaket kategorisinin kendi uzun ve eski tarihi vardır. Sosyo-dilbilimsel bir fenomen olarak nezaket/saygı kategorisi, insan faaliyeti ile ilgili olarak belirli bir ahlaki ve manevi duygu, anlayış, olumlu bireysel tutumu temsil eder. Özbek Türkçesindeki “*Yoshlarning hurmati – qarz, qarining hurmati farz*” / “Küçüğüne saygı borçtur, büyüğüne saygı farzdır” atasözü de saygı, nezaketin yüksek bir insan görevi, ahlaki, maneviyatı ve kültürü olarak oluştuğuna işaret eder. Zira bir kişiyi onurlandırmak, yüceltmek ve ona karşı saygı göstermek; insan emeğine saygı, halka hizmet; bilim, bilgi, meslek, zanaat, yaratıcılık, yetenek, inanç, yaratıcılık, iş, girişimcilik, vatanseverlik, hoşgörü, cömertlik gibi insanın en yüksek niteliklerine karşı saygı duygusu da Özbek Türkçesindeki birçok atasözü ve deyimde ifade edilmiştir. Aynı zamanda Özbek Türkçesinin gramerine ait kaynaklarda nezaket, saygı anlamını bildiren birkaç eklerin, kelimelerin var olduğu kabullenmişse bile, onların bir kategoriye oluşturabileceği hakkında görüşler öne sürülmemiştir.

Bilindiği gibi, **gramer** bir dili meydana getiren ses, sözcük yapılışı, sözcük haznesi, anlam değişimleri, cümle

---

¹ Prof. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Bartın, ORCID: 0000-0003-1021-3053.

kuruluşu gibi unsurları inceleyip kurallara bağlayan dil bilgisidir. Dil bilgisi ya da **gramer**, bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip, kurallarını saptayan bilim dalı. Bir dili seslerinden cümlelere kadar, içerdiği bütün dil birliklerini, geniş bir şekilde anlam ve görevlerini kapsayacak şekilde inceler. Dilin gramer yapısı yüzyıllararası dilbiliminin çeşitli ekol ve alanları yönünden öğrenilmişse de onun hakkında son bir düşünceye gelinmemiştir. Örneğin deskriptif dilbilimi, gramer yapının temel taşı olarak morfemi anlatır. Buna göre, deskriptif dilbilimi--- morfemlerin eklenmesinden kelime meydana gelmesiyle kelimelerin birleştirilmesinden kelime grubu ve cümle oluşması arasında hiç bir fark yok diye bakılır, grameri ise morfoloji ve sözdizimi diye ikiye ayırılmazdır.

Özbek geleneksel dil bilimi, gramerde kelime biçimleri ve onların birbirleriyle birleşmesi kuralları öğrenilir diyen bakış açısı öne sürülmektedir. Böyle bir durumda gramer birbirine bağlı olan morfoloji ve sözdizimi bölümlerine ayırdederek, onun temel unsuru olarak kelime kabul edilir. Bir de geleneksel dil bilimi taraftarları, gramerin temel taşı olarak kategori kavramını göz önünde bulunduruyorlar. İyelik kategorisi, çoğul kategorisi, kişilik kategorisi, çekim kategorisi, modalite kategorisi gibi vb. Bu bakış açısı 20. yüzyıl Rus ve Avrupa dilbilimi arasında yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla kategori belirgin bir anlam ve şekiller sisteminden oluşarak gramerin içine girer. Ama onun temel unsuru sayılmaz. Çünkü kategori geniş anlamda fonetik ve leksik ya da semantik olaylar sisteminden de oluşabilir. Örneğin sessizler ya da sonor sesler kategorisi, eşanlamlı kelimeler ya da zıt anlamlı kelimeler kategorisi (sistemi, grubu) gibi vb. Kategori anlamı (terimi) karmaşık kavram olup, diğer alanlarda da bu terime rastlanır. Bununla beraber dilbilimindeki kategoriler içeriği bakımından birbirinden farklıdır. Örneğin isim halleri sistemi gramer kategoriyi oluşturur. Sesteşler sistemi – fonetik kategori, yapım ekleri sistemi – leksik – semantik kategori,

nezaket kategorisi ise sosyal-dilsel kategori sayılır. Kategori terimini çeşitli algılamak ve anlatmak sonucunda nezaket, saygı anlamını ifade etmek için kullanılan ekler, kelimeler, deyimler, tamlamalar, cümleler, metinler bir araya getirilmemiş ve nezaket kategorisinin araçları olarak incelenmemiştir.

Özbek dilbiliminde Özbek Türkçesinde nezaket, saygının anlamını bildirmek için kullanılan araçları bugüne kadar ayrı, bağımsız bir kategori olarak incelenmemiştir. A. Gulomov (1944), Ş. Rakhmatullaev (1973) de dahil olmak üzere bazı dilbilimciler, bazı morfolojik birimlerin, özellikle Özbek Türkçesindeki –lar çoğul ekinin nezaketi anlatım özelliğiyle ilgili yönleri hakkında fikir beyan etmişler. N. Dmitriev (1956 : 22), E. Sevortyan (1960 : 146-154), A. N. Kononov (1960 : 139), F. Abdullaev (1961 : 30-31), K. Nazarov (1963: 29) gibi alimler saygı anlamının iyelik ekleriyle ifade edilebileceğini yorumlamışlardır. A. Hojiev (1979 : 80), S. Usmanov (1964 : 126-127), R. Kungurov (1980: 156), Yo. Tojiev (1992 : 68), R. Ikramova (1985 : 120) gibi alimler, saygı anlamını veren dil birimlerini diğer modal öznel manaları bildiren araçlar sırasında dile getirerek, “modal forma” (modal biçim), “sub’yektiv baho formasi” (öznel değerlendirme biçimi), “kichraytirish-erkalash vositalari” (küçültme-şımartma araçları) terimleriyle adlandırmışlardır. Daha doğrusu, saygıyı ifade etmenin morfolojik araçları, diğer kategorilerin araçlarıyla bir arada karışık olarak yüzeysel incelenmiştir. G. Zikrillaev nezaket anlamının fiillerin kişi-sayı kategorisine bağlayarak irdelemiştir (1990 : 111). H. Hojyeva (2001 : 130), Özbek Türkçesindeki saygının anlamı çalışmasına anlamsal alan teorisi temelinde yaklaştı ve bazı genel yönlerine odaklandı. Ş. Sodiqova (2010) Özbek Türkçesindeki saygı anlamının ifade yöntemlerini genel olarak araştırmıştır. Tüm bu çalışmalarda, Özbek Türkçesindeki nezaket anlamının ifade edilmesinde için olan özelliklerin bazı yönleri kısmen araştırılmıştır. Sonuç olarak, saygı anlamının

bağımsız bir sözlüksel-dilbilgisel kategori olarak ortaya çıkmasının dilbilimsel-konuşma faktörlerinin, yöntemlerinin ve ifade araçlarının incelenmesi, çalışmasını bekleyen bir konudur. Bu makale, bu sorunun bilimsel-pratik çözümüne yönelik bilimsel bir çalışmadır.

2. ÖZBEK DİLBİLİMİNDE NEZAKET ANLAMININ İFADESİYLE İLGİLİ YORUMLAR ÜZERİNE

Özbek Türkçesinde nezaket kategorisi ve onun ifade yolları özel olarak çalışılmamıştır. Bazı bilim insanları, özellikle A. Gulamov (1944), Özbek Türkçesinde nezaket anlamının adlara çoğul ekinin eklenmesiyle ifade edildiğini kaydetmiştir. M. Askarova ve G. Abdurahmanov (1987), A. Hojiev (1989; 2002), K.Nazarov (1963), Yo.Tojiev (1981; 1982; 1987) gibi biliminsanları da Özbek Türkçesindeki iyelik eklerinin nezaket anlamını bildirme özelliğine dikkat çekerler. Aynı zamanda Özbek Türkçesinin gramerine ait genel kaynaklarda "nezaket biçimi olarak genellikle akrabalık anlamını taşıyan ad kökenli kelimelerin köküne sayı kategorisi ile durum hali arasındaki iyelik ekine eklenen **-lar** eki anlaşılır" diye yazılmıştır. Buna Özbek Türkçesindeki **otamlar - babamlar, opanglar - ablanlar, otangizlar - babanızlar, otalari – babaları** kelimelerindeki **-lar** eki dahildir. **Kitobinglar – kitabınız (kitaplarınız)** şeklinde olan kelimelerde ise çoğul ekinin iyelik eki terkinde kullanarak, çoğulluk ve “siz”leme anlamına geldiği tespit edilmiştir. Buna göre, **-lar** ekinin bir nezaket biçimi olarak iyelik ekiyle birlikte kullanılması ve **-lar** göstergesinin iyelik ekinin ayrılmaz bir parçası olması farklı bir dil olgusu olarak değerlendirilmelidir.

Bu her iki **-lar** eki de modal anlamı ifade etmeye hizmet eder. Ancak bu modal anlamlar farklıdır: birincisi saygı anlamını verirken, ikincisi “siz”lemeyi (bazen tersine, “sen”lemeyi) ifade

etmeye hizmet eder. Üstelik, bu ekler hem anlamın “dallanma”sında (saygı, “siz”leme veya “sen”leme) hem de bağımsızlık düzeyinde (saygı biçimindeki bağımsız biçimbirim, “siz”lemeyi ifade eden - **lar** iyelik ekinin bir parçası) sözcüğün morfematik yapısında da önemli ölçüde farklılık gösterir (her bir ekin kendine özgün yeri vardır). Bununla beraber nezaket, saygı ifade eden eki ve iyelik ekiyle kullanılar -lar ekini tek bir ek olarak değerlendirilemez sonucuna varılmıştır.

Özbek Türkçesindeki -**lar** sesteş bir ek sayılır. Ancak sesteş eklerin genelliklerine (ki aynı modal anlamda olduğu) değil, onların arasındaki farka dayanarak, bunların tek bir sistemde, yani bir kategoride birleştirilemeyeceği sonucuna varılır. Ancak bu bakış açısı, Özbek Türkçesinin akademik gramerinde verilen bir gramer kategorisi tanımına uymamaktadır.

"Dilbilgisel anlam ve onun biçimsel ifadesi birlikte, biri olmadan diğeri var olmayan bir bütün oluşturan ayrılmaz fenomenlerdir ve bunların birliği bir dilbilgisi kategorisi oluşturur."

Bu tanımdan hareketle, "Adlarda çoğul biçimi, tekil biçimiyle çelişir ve bu birim, çoğul biçimdeki dilbilgisel karşıtlıkla beraber **sayı kategorisi** oluşturur." denmektedir. Buna dayanarak, bu genel modal anlamı, görünümelerini ve bunları ifade etme araçları olan - **lar** ekini tek bir sistemde, yani bir kategoride birleştirmek mümkün olacaktı.

Özbek dilbiliminde ilkönce A. Gulamov (1944) nezaket anlamı bir kategoriyi oluşturduğuna ait düşüncelerini 1944 yılında açıklamış olsa bile sonraki dönemlerde bu bakış açısı destek görmemiştir. Ancak sonradan bu görüş, G.N. Zikrillaev'in çalışmalarında ortaya konmuştur (1990, 1994, 2000). G.Zikrillaev (1990 : 42) önce nezaketi fiile özgü bir kategori olarak incelemiş ve onun anlamsal-işlevsel özelliğini, yani içeriği, uygulaması ve yapısını (kısaca) incelemiştir.

G. Zikrillaev (1994 : 23) “II ve III kişide şahsın iletişimsel rolünü ve niceliğini belirten ek, aynı zamanda saygının anlamını ifade etmeye de hizmet ediyor. Şimdiye kadar, nezaket kategorisi ayırtdilmediğinden, onlar bir çekim eki olarak kabul edilmiştir.” diye yazıyor .

Nezaketin anlamsal özelliği ise diğer yüklemsel (çekimsel) anlamlardan – kişi, sayı, zaman, kiplerden farklı olduğu söylenir: nezaket, II ve III kişi formlarında ortaktır.

Otangiz (otalari) – babanız (babaları) – babaya saygı,

Akangiz (akanglar) – ağabeyiniz (ağabeyleriniz) erkek kardeşe saygı;

Onalari 90 bahorni ko‘ribdilar – Anneleri 90. baharını görmüş(ler) (Anneciği 90 yaşını doldurmuş)- anneye saygı;

Buvimlar keldilar – Büyükanem geldiler –büyükanneye saygı (III kişi tekile saygı)

Buvilarim kelishdi – Büyükanemler geldiler (III çoğul kişi) - Ninelerim (Birkaç büyükanne) geldi.

Nezaket kategorisi formlarının kullanımı sosyal faktöre bağlıdır. Konuşma süreci, fırsat, koşullar, durum ve zaman da sosyal faktörün önemli bir göstergesi olarak dikkate alınır.

Nezaket, sosyo-dilbilimsel bir kategori olarak G. Zikrillaev (2000 : 45) tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

"Nezaket kategorisi, konuşurun dinleyiciye ve diğer kişiye karşı olumlu tutumunu iki düzeyde ifade eden ve kullanımı olumlu faktöre bağlı olan formlar sisteminden oluşmaktadır".

İki düzey ile, nezaketin belirli ve tarafsız formlar aracılığıyla ifade edildiği kastedilmektedir.

Nezaket adlarla ilgili olarak, nitelik, nicelik gibi konuşma işlevinin ifadesine ek olarak bağımsız bir kategori oluşturur ve bu

kategorinin biçimleri içerik olarak fiilin nezaket kategorisine benzer; o konuşurun dinleyiciye ve konuşmaya ilişkisi olmayan diğer kişiye (III şahıs) karşı farklı ölçülerdeki olumlu tutumunu ifade eder ve uygulaması ise konuşur ile dinleyici ve diğer III kişi arasındaki sosyal ilişkiye bağlıdır. Bununla birlikte nezaket anlamının ifadesi, adın sözlükte verilmiş olan temel anlamına da bağlı olarak ortaya çıkar.

Karakteristik olan bir özellik böyle ki, adlara ait olan nezaket, sadece iyelik adı verilen ekte değil, belki aynı zamanda adın kendisi (kök) de III kişi anlamına gelmesidir. Aynı form, iki kişi için nezakatı farklı düzeyde ifade edebilir.

Nezaketin anlamı sözlüksel yollarla da ifade edilir. Belirli isimler (baba, hoca) ve sıfat (saygılı, saygın) ların temel anlamında nezaket yer alır.

Bununla beraber G. Zikrillaev'in, nezaket kategorisini, onu ifade eden morfolojik araçların alanın çekirdeğini oluşturduğu alan teorisi temelinde de dahil olmak üzere farklı yönlerde çalışılabileceğini kabul ettiği belirtilmelidir.

Ancak onun eserinde nezaketin ad ve sıfatlar aracılığıyla ifadesi konusu incelenmemiştir. Nezaket anlamının sözlükler vesilesiyle ifade edilmesi ve bu birimlerin konuşmada (metinde) ortak kullanımı, nezaketin fonetik ve dil dışı unsurlarla verilmesi; nezaket anlamını ifade etmesinde yardımcı kelimelerin katkısı; nezaket anlamı ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılı başka anlamların bulunduğu ve bunların da nezaket ile beraber incelenilmesinin uygun olacağı düşünülmemiştir.

H. Hojjeva (2001), "Nezaket anlamının özelliği ve ifade araçlarına odaklanarak çağdaş Özbek Türkçesinde bir kişisel ilişkiler alanı olduğunu düşünmenin uygun olduğunu" belirtiyor. Ona göre kişisel ilişkiler alanı karmaşık bir yapıya sahiptir. İki bitişik alandan oluşan geniş bir alandır (makro alan). Biri olumlu kişisel ilişkiler alanı, diğeri ise olumsuz kişisel ilişkiler alanıdır.

Sonuç olarak, bu makro alanın genel anlamı bütünlüyci değildir, ancak birbirine bağlı daha küçük iki ortak anlam görünümüne sahiptir;

- 1) olumlu bir kişisel ilişki anlamı;
- 2) olumsuz bir kişisel ilişki anlamı.

Olumlu kişisel ilişkiler de ikiye ayrılmaktadır:

- 1) nezaket (saygı) anlamı,
- 2) diğer olumlu ilişki anlamı (şımartma gibi).

Nezakete ek olarak, olumlu bir tutum sevgi, şefkat, övgü, alçakgönüllülük ve gurur gibi nitelikleri içerir. Bu anlamları ifade etmenin birçok yolu vardır: adın kökeni ve ekleri, bazı zamirler, adlaşmış kelimeler (adlaşmış sıfat, zarf, sıfatfiil v.s.), yardımcı kelimeler ve ekler (ünlem, edat, taklit kelimeler v.b.) v.s. Bu araçların birçoğu incelenmiştir, ancak onların nezaket, saygı anlamını ifade etme işlevleri araştırılmamıştır. Bize göre, Hojieva'ya "nezaket ve saygıdan başka olumlu anlamlar" gibi görünen sevmek, övgü, alçakgönüllülük, gurur gibi anlamlar nezaketin, saygının semantiğidir: nezaket, saygı aynı zamanda yükseltme, yüceltme, şımartma, sevmek gibi şekillerde de ortaya çıkar. Bu gibi durumlarda, nezaket, saygı düzeyi metinden veya konuşma durumundan bilinir.

3. ÖZBEK TÜRKÇESİNDE NEZAKET KATEGORİSİ VE ONUN İFADE YÖNTEMLERİ

Nezakete, sosyal-olumlu bir olgu olarak dil aracılığıyla ifade edilirken, buna dilsel bir kategori demeyi uygun görüyoruz. Sonuç olarak, bir kategori olarak nezaketin öznel-modal ilişkilerin ifadesiyle ilişkilendirilmesi onun genel yönü iken, saygı ve onunla bağlı olarak "siz"leme, onurlandırma, yüceltme,

dikkat etme gibi anlamların ifadesi de özel yönleridir. Dilsel bir kategori olarak nezaketin in üç ayırt özgün yönü vardır: içerik, biçim - imge araçları, ifade yöntemleri.

Nezaketin içerik yönü:

- Olumlu - manevi - dilsel gerçekliğin toplumdaki yansımaları;
- Nezaket, saygı ve “siz”leme olaylarının gerçekleştirilmesi;
- Konuşma, tutum etiketinde tezahürü.

Nezaketin biçim - imge araçları:

Saygının anlamını ifade etmenin dilsel ve dilsel olmayan yolları:

• Saygının anlamını temsil eden morfolojik birimlerin bulunduğu onun morfolojik bir kategori olduğunu doğrular:

-lar, -ngiz, -ingiz, -im, -m, -gina + - m, -sh, - y, - z, ekleri isimlere eklenerek şımartma, saygı, sevgi anlamını ifade etmek için kullanılan çekim ekleridir. Belli bir bağlamda sadece kendi anlamında değil, ek olarak saygı, sevgi modal boyaları bildirir ;

- hon, - jon, - oy, - voy, - iy + - zor, -bonu, -poshsha, - bibi, -nisa, -bek, -cha- ekleri özel ve cins isimlere eklenerek, sevgi, satgı, şımartma manasını katar.

• Saygının anlamını ifade eden sözlük birimlerinin varlığı, onun sözlüksel-dilbilgisel yönleri (işaretler) olduğunu gösterir. Saygılı, saygın, saygın, saygın, saygın, saygın gibi sözlükler saygı anlamını içerir.

• Özbek dilinde deyimsel birimlerin, atasözleri ve deyimler şeklinde cümlelerin bulunması, dilimizin saygı anlamını ifade eden görsel araçlar açısından zengin olduğunu göstermektedir.

Nezaketin ifade yöntemleri:

- Saygı anlamının morfolojik yollarla ifadesi, saygı anlamının morfolojik bir oluşum yöntemidir.
- Saygının anlamının sözlüksel yollarla ifade edilmesi, saygının anlamını gerçekleştirmenin sözlüksel-anlamsal bir yöntemidir.
- Saygının anlamının deyimler, atasözleri ve sözler yoluyla ifade edilmesi, saygının anlamını gerçekleştirmenin sözdizimsel-biçimsel bir yöntemidir.

Görünüşe göre saygı, dilbilimsel bir konuşma fenomeni olarak kendi ifade yöntemleri ve ifade araçları ile bağımsız bir sözcük-dilbilgisi kategorisidir. Saygının anlamının varlığı ve gelişimi de bu kategorinin muhalif bir yönü olduğunu göstermektedir. Dildeki olumlu ve olumsuz olgulara karşıtlık, özellikle saygı ve saygısızlık, küçümseme ve küçümseme, dikkat ve aldırmama, yüceltme ve ayrımcılık gibi birbiriyle çelişen olgular bu kategoriyi alevlendiren etkenler arasındadır. Bir kategoride olmak, varlığın herhangi bir unsuru için, özellikle dilin birliği için bir varoluş koşuludur. Var olan her şeyin - bir nesne, bir olay - bir olay, bir gösterge - bir kavram, bir eylem ve bir durum - belirli özelliklerle ayırt edildiği iyi bilinir. Ancak, bu açılardan başka bir şeyden farklıdır - olaylar. Bu özellik, bağımsız bir kategori olma veya başka bir kategoriyle birleşme yeteneğine sahip olduklarını gösterir. Özbekçe dilbiliminde kategoriyle ilgili son zamanlarda yapılan yorumlar da bu görüşü doğrulamaktadır.

Özbek Türkçesinde nezaket kategorisinin dilbilimsel (dil içi) hem de dilsel olmayan (dil dışı) unsurlarla meydana çıktığına da dikkat edilmelidir(Hojjiyeva 2001 : 39). Nezaketi ifade etmenin sözsüz araçları, yani dilsel olmayan araçları gülümseyerek selam vermek, koşarak karşılamaya gelmek ve az eğilmek, elini göğsüne koymak gibi saygı ifadelerini içerir. Tabii ki saygı

anlamını dilsel ve dilsel olmayan yollarla bildirme düzeyi aynı olmaz.

Bu nedenle, Özbek Türkçesinde nezaketi, saygıyı ifade etmenin yolları iki şekilde incelenebilir:

a) dilbilimsel araçlar (dilsel araçlar): sözcükler, deyimler, ekler, kelime grupları, cümleler, metinler vs.

b) dil dışı (sözsüz) araçlar: ulusal dilin ses-telaffuz sistemi (fonetik) (ses, vurgu, tonlama), konuşma durumu, ulusal dünya görüşü, çeşitli faktörler ve olasılıklar, jest-mimik eylemler vb.

Nezaket kategorisinin uzun bir geçmişi olduğu, Özbek Türkçesinin saygı araçları ve ifade yöntemleri açısından zengin olduğu, çeşitli dilsel ve sözlü yöntemlere, biçimlere, araçlara, faktörlere, saygı ifade olanaklarına sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle, nezaket kategorisi, Özbek dilinin doğasında bulunan sosyo-dilbilimsel kategorilerden biri olduğunu ve genel olarak ulusun gelişiminde en önemli manevi-aydınlanma, sosyo-kültürel ve felsefi-hukuki olgulardan önemlisi olduğunu tespit edebiliriz.

Özbek dilinin iki ciltlik açıklamalı sözlüğünde “hurmat” - saygı kelimesi şu şekilde tanımlanır:

1.Kimsa yoki narsa qimmatini tushunib, uni qadrlash, ulug‘lash, e‘zozlash tuyg‘usi; e‘zoz, ehtirom. O‘z kasbiga bo‘lgan hurmat. Vatanga hurmat. Kattaga hurmatda, kichikka izzatda bo‘l (Maqol).

2.Obro‘, e‘tibor. Kishining hurmati o‘z qo‘lida (Maqol).

3.Hurmat (erkaklar va xotin-qizlar ismi).

1. Birinin veya bir şeyin değerini anlama, takdir etme, onurlandırma, saygı duyma duygusu; onur, saygı. Mesleklerine saygı. Vatana saygı. Büyüklere saygı duy, küçüklere saygı göster (Atasözü).

2. İtibar, dikkat. İnsanın onuru kendi elindedir (Atasözleri).

3. Hurmat (erkek ve kadın isimleri).

Sözlüğün aynı sayfasında “hurmatan” - saygıyla, “hurmatlamoq” – saygı göstermek, “hurmatlanmoq” – “saygı görmek, “hurmatlash” – saygı gösterme, “hurmatl” - saygılı, “huratsız” - saygısız, “huratsız;anmoq” – saygısız duruma düşmek/ küçümsenmek, “huratsızlık” - saygısızlık, “hurmatlab” – saygı isteyen gibi nezaket kategorisinin kelime şeklindeki birimleri ve “hurmat taxtasi” - saygı panosu gibi tek bir tamlama yer almaktadır. Eğer sözkonusu kelimelerin günümüzde dilimizdeki konumu, uygulama kapsamı, açıklama araçları ve biçimleri, ifade olanakları ve yöntemlerini incelersek, nezaket kategorisinin ne kadar yaygın olduğunu doğrulamaktadır.

Sözlükteki tanıma göre nezaket duygusu iki şekilde ifade edilir ve oluşur:

a) Birini anlama ve takdir etme biçimindeki saygı; insanların karşılıklı saygısı.

Örneğin:

Muhtaram ustozlarımız bizni shunday tarbiyalaganlar.

Değerli hocalarımız bizi böyle yetiştirdi;

b) Bir şeyin değerini anlama ve takdir etme, onu yüceltme yönündeki saygı duygusu.

Örneğin, insanların varlık olaylarına karşı olumlu tutumu, Anavatan'a saygı:

O'zbekiston - ona yurtim.

Özbekistan benim ana yurdum.

Özbek Türkçesinde nezaket kategorisi ve tezahürü, dil yapısının tüm seviyelerinde ortaya çıkar. Nezaket kategorisi çok

yönlü bir sosyo-dilbilimsel fenomen olduğundan, çeşitli yöntemlerle ifade edilen nezaket-saygı birimlerinin birçok ortak yönü vardır. “*Hurmatli ustozim*” - saygıdeğer hocam, “*mo’tabar onaxonlar*” - muhterem anneler, “*muhtaram hojilar*” - muhterem hacılar, “*aziz hamkasblar*” - sevgili meslektaşlar gibi müracaatlarda konuşurun nezaketi ve saygısı söz dizimsel yöntemle, tamlama şeklinde ifade edilmekte ve saygının anlamı “*hurmatli*”, “*mo’tabar*” - saygıdeğer, “*muhtaram*” - muhterem, “*azuz*” - aziz kelimeleriyle ortaya çıkmıştır. Özellikle hoca, anne, hacı ve meslektaş kelimelerinin anlamı, ayrıca **-im** , **-xon** ve **-lar** ekleri saygı düzeyini artırmaya hizmet eder.

Nezaket kategorisinin dilsel konuşma özelliği denildiğinde onu ifade etme araçlarının yapısı, içeriği (temel ve ek anlamları), işlevi ve uygulaması göz önünde bulundurulmadır.

Özbek Türkçesinde nezaket kategorisi içeren birimlerim oluşumuna özgü temel yöntemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

1. Ses-telaffuz ve tonlama yöntemi ile nezaketin ifade edilişi fonetik bir yöntemdir.

2. Morfolojik yöntem.

a) tamlamalarda nezaket/ saygının ortaya çıkması;

b) ekler yoluyla nezaketin meydana gelmesi;

c) ek-kelimeler vesilesiyle nezaket anlamının ifade edilişi.

3. Sözdizimsel yöntem.

a) deyimlerde nezaket/ saygının ortaya çıkması;

b) cümlelerde nezaket/ saygının ifadesi (basit ve bileşik cümlelerde);

4. Sözcüksel-anlamsal yöntem.

a) sözlükler aracılığıyla saygı ifadesi

b) İfadeler yoluyla saygı ifadesi

5. Sözdizimsel-biçimsel yöntem

a) diyaloglarda nezaketin/saygının ifade edilişi;

b) tebriklerde nezaketin/saygının bildirilmesi.

Nezaket kategorisinin dile getirilen bu araçları tek başına veya birkaçı bir arada kullanılabilir. Böyle bir kullanım Özbek Türkçesindeki nezaketin derecelendirilmesine de yol açar. Zira iletişimsel bir birim olarak nezaketli konuşmanın kendi dilsel faktörleri, yetenekleri ve çeşitli araçları vardır. Aşağıdaki örneği inceleyelim.

Hurmatli onajonim keldilar.

Değerli anneciğim geldi (canım annem geldi).

Bu cümlede nezaket ve saygının anlamı, “hurmatli” – saygılı sıfatı, **-jon**, **-im** ve **-lar** göstergeleriyle ifade edilir. Cümleyi oluşturan sözlükler, her biri belirli bir saygı derecesini yansıtan karakterlere sahip olan sıfat, isim ve fiil kategorilerine aittir.

1. Hurmatli ona - Sevgili anne (basit saygı)

2. Hurmatli onajon - Sevgili annecik (1.dereceli nezaket/ saygı).

3. Hurmatli onajonim - Sevgili anneciğim (2.dereceli nezaket/ saygı).

4. Hurmatli onajonim keldilar - Canım anneciğim geldi (3.dereceli nezaket/ saygı).

Bu iletişim birimi, belirli bir dilsel formüle dayanmaktadır: "saygıya dayalı sözcük birimi + saygı yönelik akraba adı +(şımartma –küçültme eki=)+ (iyelik eki) + yüklem + saygı eki".

Bu dilsel saygı förmülünün sonsuz sayıda sözlü ifadesi vardır. Örneğin söz dizimsel yöntemde saygının basit biçimi,

“*hurmatli ona*” hariç “*mehrimon ona*” - seven anne, “*jonajon ona*” – canım anne, “*e’tiborli ona*” – sevgili anne, “*jonkuyar ona*” - şefkatli anne, “*izzatli ona*” onurlu anne, “*mo’tabar ona*” – kutsal anne, “*muharram ona*” - muharrem anne gibi onlarca biçimde gerçekleşir.

Bu çalışmada "dil - fırsat, konuşma - gerçeklik, dil - genellik, konuşma - özgüllük..." ilkesinden hareket ediyoruz. Unsurların ayrı ayrı analizinde normalde dilsel araçların değişmez genel anlam, çekim özelliği, anlamsal içerik vb. varyantıysa özel anlamı, anlamsal işareti, anlambilim açısından incelenir.

Metin analizi, dilin belirli bir işlevi yerine getiren bir sistemden oluşan bir olgu olduğu gerçeğine dayanır. Dil araçlarının nezaketi ifade etme özelliği, genel anlamı ve anlambilimlerinin belirli bir işlevi yerine getirmesi gerektiği gerçeği nedeniyle metin analizine ihtiyaç doğar. Dil araçları konuşmada belirli bir işlevi yerine getirdiğinden, metin analizine işlevsel bir yöntem de denir.

Metin, dil araçlarının dilsel ve konuşma özelliklerini açıkça gösterir. Metin öğelerinin tahlili ve metinsel analiz yöntemleri de çağdaş Özbekçe'de nezaketi ifade etmenin dilsel ve dilsel olmayan yollarının olduğunu göstermektedir. Dilsel araçlar (sözcüksel, dilbilgisel-morfolojik) şunları içerir: fiilin nezaketi bildiren biçimleri (kişi, sayı ve nezaket eki); fiilin kökü; ismin iyelik biçimi (kişi, sayı ve nezaket-saygı eki, ismin kökü (kişi, sayı ve nezaket-saygı eki), idlaşmış kelime (kişi, sayı ve nezaket-saygı ekiyle) zamir, sıfat sayıları, isim yerine kullanılan kelimeler; sıfatın kökü, isim tamlama, sıfat tamlama, ton vb.

Nezaket-saygı anlamını ifade eden, dilsel olmayan araçlar eğilerek selamlama, elini göğüsüne koyup selamlaşma gibi sosyal ilişkiler, nezaket-saygı adabı ilişkilerini içerir. Nezaketin dilsel ve dilsel olmayan yollarla ifade etme düzeyi aynı değildir. Aynı

zamanda, nezaketin ifade eden araçların kullanım kapsamı aynı değildir. Özellikle, nezaket ve saygı anlamını taşıyan sözcükler, nezaket kategorisi dizinin çekirdeğini oluşturur. Araçların yapısına, işlevine ve anlamsal özelliklerine bağlı olarak nezaket kategorisindeki konumları, nezaket-saygı bildirme düzeyi belirlenir.

Nezaket-saygı araçlarının metindeki yerini belirlemek, yapısal-işlevsel-anlamsal özelliklerini incelemek için her bir aracı ayrı ayrı incelemek gerekir. Nezaket-saygı anlamını ifade eden araçlar birbirleriyle anlamsal bir ilişkiye girerek diğerinin anlamını açıklığa kavuşturur; güçlendirir, vurgular, ayırt eder veya güçsüzlendirir, zayıflatır, değiştirir. Araçların anlam değiştiğinde, bambaşka bir mana ifade eder. Bu durum sözcüksel araçlar, aktarma ve asimilasyondan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, karşılıklı veya başka anlamlar aracılığıyla nezaket ve saygı ifade etme araçları birbirine yaklaşarak belirli bir metin içinde eşanlamlılık ortaya çıkar. Metinsel (konuşma) eşanlamlılıktan etkilenen aracın dilsel özelliği kısmen veya tamamen değişir.

Nezaket kategorisine ait araçların bir kısmı metnin dışında da kullanıldığında nezaket anlamında kullanılmış olabilir. Özellikle fiilin ve ismin saygıyı ifade eden ekleri ile şahıs zamirleri arasında anlam benzerliği vardır. Metin (cümle, konuşma) bağlamında bu tür araçlar birbirlerinin anlamını netleştirmeye, güçlendirmeye, vurgulamaya ve ayırt etmeye hizmet eder. Bu nedenle, bu tür araçların dilsel özelliği değişmez.

Özbek Türkçesinde saygıyı ifade etme araçlarıyla ilişkili çeşitli sosyal ilişkiler vardır: farklı sınıf, grup üyeliği, meslek, cinsiyet, eğitim, yaş, akrabalık, yakınlık, mevki, konum vb. Yaş faktörü ise bunların başında geliyor. Bu yönü Özbek halkının milli ahlakı, tarihi, gelenekleri, kültürü ve manevi değerleri ile açıklanmaktadır. Gerektiğinde diğer faktörler de kullanılır.

Genellikle, nezaket ve saygıyı ifade etmek için araçların kullanılması iki veya daha fazla faktöre bağlıdır.

Şunu belirtmek gerekir ki, konuşur, dinleyiciye veya başka bir kişiye birkaç farklı ilişki yoluyla bağlandıysa, hepsi bir arada değerlendirilir: yaş-akrabalık, yaş-tanidik, yaş-yabancı, yaş-mevki, kariyer gibi.

Bir diğer önemli husus ise konuşmanın yeri, zamanı, durumu (sakin, keskin vs), dinleyicinin ve diğer kişinin konuşmaya katılımı ve söz edimi üyelerinin ahlakı da önem taşımaktadır. Çünkü nezaket ve saygı anlamının ifadesi belli bir ölçüde bu faktörlere bağlıdır.

Özbek Türkçesindeki nezaket ve saygı ifade eden araçların yapısı, işlevi, anlamsal özellikleri ve uygulamaları incelenerek, Özbek Türkçesinde nezaket ve saygı anlamı dilsel ve sözlü araçlarla ifade edilen sosyo-pozitif öznel bir anlam olduğu sonucuna varılmıştır.

Nezaket ve saygı araçlarının dilbilgisel işlevlerini belirlemek, yapısal-işlevsel-anlamsal özelliklerini detaylı incelemek için her bir birimi ayrı ayrı ele almak gerekir. Bu şekilde, her aracın kendine özgü (dilsel) özelliği, yani diğer nezaket ve saygı ifade etme biçimleriyle benzerlikleri ve farklılıkları belirlenir.

Bazen, konuşmanın amacına ve işlevine bağlı olarak, iki veya daha fazla nezaket ve saygı aracı birlikte kullanılır: *o'zimning onajonim – kendimin anneciğim* gibi. Burada bu araçlar anlamsal bir ilişkiye girer, biri diğerinin anlamını yorumlar, netleştirir, güçlendirir, vurgular, ayırt eder. Bu durumda, sözcüksel araçlar arasında anlam aktarımı (yer değiştirme) ve asimilasyon (birleşme) veya dissimilasyon (ayrılma) meydana gelir. Sonuç olarak, saygı araçları birbirleri ile veya başka araç yardımıyla içeriğe göre yaklaşır ve eşanlamlılık yaratır. Metnin dışında bu tür araçlar arasında hiçbir anlamdaşlık

olmaz. Bu durumda, metinsel (konuşmaya ait) bir anlamdaşlık ortaya çıkar ve etkilenen dilsel birimin dilsel özelliği kısmen veya tamamen değişir.

Nezaket kategorisindeki araçların bir kısmı metnin dışında da benzer anlamlar taşımaktadır. Örneğin, fiil ile ismin nezaket ve saygı anlatan ekleri ile şahıs zamiri arasında böyle bir benzerlik vardır. Bir metinde (cümle, konuşma), bu araçlardan biri diğerinin anlamını tamamlamaya, netleştirmeye, güçlendirmeye, vurgulamaya ve ayırt etmeye hizmet eder. Bu nedenle, bu durumda, aracın dilsel özellikleri değişmez.

Nezaket kategorisindeki araçlardan iki veya daha fazlasının kullanımını gözlemlemek, bunların doğru veya yanlış şekilde kullanılıp kullanılmadığına dikkat etmeyi gerektirir. Son yıllarda edebi dil normları, özellikle de kelime ekonomisi ilkesi ihlal edilmiştir. Bu da anlam bakımından birbirine uymayan, anlam açısından birbirini tekrarlayan içerikli kelimelerin radyo, televizyon, basın, sanat eserlerinde ve hatta dilbilime ait kaynaklarda yanlış kullanılmasının çoğaltılmasına yol açmıştır. Örneğin, konuşmanın amacı ve işlevi gerektirmese bile, fiilin çekim şeklinin saygı eki ile kişilik zamirinin, ismin kişi, sayı ve saygı ekleriyle kişilik zamirinin ilgi ekli biçiminin kullanımı, aynı cümlede hem özne, hem de yüklem –lar ekiyle kullanılması buna örnek olabilir.

Bu analiz yöntemleri, nezaket kategorisinin araçlarından hangi birinin kullanımı sosyal faktöre bağlı olduğunu da göstermektedir. Dil olaylarının sosyal faktörle ilişkisi bazı dilsel faktörlere dayanmaktadır. Daha sonra bu olay Rus ve Özbek dilbiliminde de fark edildi. Sosyal faktör, öncelikle konuşur ile dinleyici ve diğer kişi arasındaki farklı sosyal ilişkileri ifade eder. Özbek Türkçesinde, nezaket kategorisinin araçlarıyla ilgili belirtilebilen çeşitli sosyal ilişkiler vardır: farklı sınıf, sosyal grup üyeliği, meslek, cinsiyet, eğitim, akrabalık, yakınlık, mertebe, ko

vb. Yaş faktörü en öncülerindedir. Bu Özbek halkının milli ahlakı, tarihi ve kültürü ile açıklanmaktadır. Gerektiğinde diğer faktörler de kullanılır. Aynı cümlede, saygı araçlarının kullanımı genellikle iki veya daha fazla faktöre bağlıdır. Buna göre, bir cümle bir konuşmacıya, dinleyiciye veya başka bir kişiye birkaç ilişki yoluyla bağlıysa, birlikte değerlendirilir: yaş-akraba/ yakın akraba/ uzak akraba, yaş-tanıdık/ tanımadık, yaş-yabancı/ arkadaş/ tanıdık, yaş-eğitim+pozisyon gibi.

Ayrıca konuşmanın yeri ve zamanı (sakin, kavgalı, keskin vs), dinleyicinin ve diğer kişinin varlığı veya yokluğu, konuşmaya katılıp katılmadığı, konuşmanın mensuplarının eğitilmiş olup olmadığı, görgü kuralları da ayrıca dikkate alınır. Bunun nedeni, nezaket ve saygı araçlarının kullanımının bir dereceye kadar onlara bağlı olmasıdır.

Çağdaş Özbek Türkçesinde nezaket kategorisi özünün, yani nezaket araçlarının yapısal-işlevsel-anlamsal özelliklerinin yukarıda belirtilen yorumu, onu aşağıdaki gibi tanımlamaya izin verir. Nezaket, sözcüksel-dilbilgisel, dilsel (metinsel) ve konuşma faktörleri ve koşullarından oluşan dilsel-sosyal bir olgudur. Bu tanımlı farklı şekilde de yorumlayabiliriz: nezaket, dilsel ve dilsel olmayan yollarla çeşitli düzeylerde ifade edilen sosyo-özel bir olgudur.

Özbek Türkçesinin devlet dili statüsü kazanmasından, Cumhuriyet bağımsızlığa kavuştuktan sonra Özbek Türkçesinin toplumsal işlevi büyük ölçüde genişlemiş ve artmış, özellikle nezaket kategorisinin ifade yöntemleri, araçları ve biçimleri gelişmiştir.

4. SONUÇ

Özbek Türkçesinde saygının anlamı, dilsel ve sözlü araçlarla sosyo-pozitif özel bir anlamdır. Bazen konuşmanın

amacına ve görevine bağlı olarak iki veya daha fazla saygılı araç birlikte kullanılır. Aynı zamanda, bu araçlar anlamsal bir ilişkiye girerler - biri diğerinin anlamını yorumlayan, netleştiren, güçlendiren, vurgulayan, ayırt eden. Bu durumda, sözlüksel ortam, anlam aktarımı (yer değiştirme) ve özümseme (birleşme) veya benzeşme (ayrılma) fenomenine sahiptir. İlgili kategorideki araçların iki veya daha fazlasının kullanımını gözlemlemek, bunların uygun, doğru veya yanlış kullanılıp kullanılmadığına dikkat etmeyi gerektirir.

Özbek Türkçesinde, saygı kategorisinin araçlarıyla ilişkili birkaç sosyal ilişki vardır: farklı sınıf, sınıf, grup üyeliği, meslek, cinsiyet, eğitim, akrabalık, yakınlık, konum, konum vb. yaş faktörü başı çekiyor.

Modern Özbek Türkçesinde saygı kategorisinin özünün, yani saygı araçlarının yapısal-işlevsel-anlamsal özelliklerinin yukarıda açıklandığı gibi yorumlanması, onu aşağıdaki gibi tanımlamamızı sağlar. Saygı, sözlüksel-dilbilgisel, dilsel (metinsel) ve konuşma faktörleri ve koşullarından oluşan dilsel-sosyal bir olgudur, yani saygı, dilsel ve dilsel olmayan yollarla çeşitli seviyelerde ifade edilen sosyo-öznel bir olgudur.

Saygı kategorisi ve tezahürü, dil yapısının tüm seviyelerinde ortaya çıkar. Saygı kategorisi çok yönlü bir sosyo-dilbilimsel fenomen olduğundan, birçok ortak yönü vardır. Özbek dilinde saygı kategorisinin ifadesi, konuşmanın dilsel (dilsel) ve dilsel olmayan (dil dışı) yönleriyle de ilişkilidir. Dilsel ve dilsel olmayan faktörler daha yaygın olarak rol oynar.

Dilde ve konuşmada saygıyı ifade etmenin birçok yolu vardır. İncelenen kavram sözlükler, birleşikler, deyimler, atasözleri ve deyimler aracılığıyla anlaşılır. Özbek dilinde bazı isimler, sıfatlar, fiiller saygı anlamında kullanılır ve bu kelime gruplarının eşanlamlı dizileri yöntem, kullanım yeri, durum bakımından farklılık gösterir. Deyimbilimler, konuşmacının

olumlu veya olumsuz tutumuna dayalı olarak, saygı kavramını duygusal olarak ifade edici bir tonda ifade etmede faydalıdır. Özbek halkının doğrudan veya dolaylı olarak saygı ile ilgili atasözlerinin ve atalarımızın zengin tecrübesini özetleyen atasözleri ve sözleri, kime, ne zaman, nasıl saygı gösterileceği, sahte ve gerçek saygı gibi konuları kapsar.

Sözcüksel-anlamsal yöntemin saygının anlamının ifade edilmesinde özel bir yeri vardır. Farklı anlamsal yönleri olan sözlüksel araçlar, saygının anlamını bağımsız olarak veya bir metin bağlamında iletmeye hizmet eder. Sözlüğün sözdizimsel ve üslup özellikleri ve metnin bağlamı burada gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdullayev, F. (1961). K Voprosu o Genezise Prityajatelnıx i Padejnıx Affiksov. *Voprosı ızbekskogo yazıka i literaturı*, 1, 30-31.
- Abdurahmonov, G'. va Shukurov, Sh. (1973). *O'zbek Tilining Tarixiy Grammatikasi*. Toshkent: O'qıtuvchi.
- Akyol, H. (2006). *Yeni programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Askarova M. ve Abdurahmanov G. (1987). *Hozirgi O'zbek Adabiy Tili*. Toshkent: O'qıtuvchi.
- Bakioğlu, A. (Ed.). (2016). *4+4+4 yapılanmasına ilişkin kapsamlı bir çalışma*. Ankara: Nobel.
- DeVellis, R. F. (2014). *Ölçek geliştirme kuram ve uygulamalar* (T. Totan, Çev.). Ankara: Nobel.
- Dmitriyev, K.N. (1956). *Kategoriya Prinadlejnosti*. ISGTYa, Ch.II, Moskva.
- G'ulomov, A. (1944). *O'zbek Tilida Ko'plik Kategoriyasi*. Toshkent: Fan.
- G'ulomov, A., Tixonov, A.N., va Qo'ng'urov, R. (1977). *O'zbek Tilining Morphem Lug'ati*. Toshkent: Fan.
- Hojiyev, A. (1979). *Hozirgi O'zbek Tilida Forma Yasalishi*. Toshkent: O'qıtuvchi.
- Hojiyev, A. (1989). *O'zbek Tilida So'z Yasalishi*. Toshkent: O'qıtuvchi.
- Hojiyev, A. (2002). *Tilshunoslik Terminlarining İzohli Lug'ati*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
- Hojiyeva, H. (2001). *O'zbek Tilida Hurmat Maydoni va Uning Lisoniy-Nutqiy Xususiyati*. (Yayımlanmamış Doktora

- Tezi). Samarqand Davlat Chet Tillar universiteti, Samarqand.
- Hojiyeva, H. Ya. (2000). Otning hurmat kategoriyasi. *O'zbek tili va adabiyoti*, 1, 27-28.
- Ikromova, R. (1985). *O'zbek Tilida Otlarning Sintetik, Analitik va Funktsional Formolari*. Toshkent: Fan.
- Karatay, H. (2011). Çocuk edebiyatı metinlerinde bulunması gereken özellikler. T. Şimşek (Ed.), *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı el kitabı* içinde (s.77-123). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kononov, A.N. (1960). *Grammatika Sovremennogo Uzbekskogo Literaturnogo Yazıka*. Moskva-Leningrad: Nauka.
- Nazarov, K. (1963). *O'zbek Xalq Shevalarida Egalıq Affikslari*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tilshunoslik instituti Toshkent.
- Nazarov, K. (1963). *Prityajatelnie Affiksı v Uzbekskix Narodnix Govorax*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akademiya Nauk SSSR Institut Vostokovedeniya Moskva.
- Ozan, C. ve Köse, E. (2014). Eğitim programları ve öğretim alanındaki araştırma eğilimleri. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 116-136.
- Qo'ng'urov, R. (1980). *Sub'ektiv Baho Formalarining Semantik va Stilistik Xususiyatlari*. Toshkent: Fan.
- Rahmatullayev, Sh. (1973). Hurmat Formasi. *O'zbek Tili va Adabiyoti*, 1, 28-30.
- Rahmatullayev, Sh. (1986). Leksema Va Frazema Ma'nosining Komponent Tahlilining Ba'zi Natijalari. *O'zbek Tili va Adabiyoti*, 3, 16-21.

- Sodiqova, Sh. (2010). *O'zbek Tilida Hurmat Kategoriyasi*. Toshkent: TDSHI.
- Sevortyan, E.V. (1960). K Probleme Chastey Rechi v Tyurkskix Yazıkax. *Voprosı Grammaticheskogo Stroya*, Moskva, 146-154.
- Şimşek, Ş. ve Demirel, İ. (2020). Ortaokul Türkçe ders kitaplarının anlatıma dayalı etkinlikler yönünden karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(5), 2125-2135. DOI: 10.24106/kefdergi.731886.
- Tojiyev, Yo. (1981). *O'zbek Tilida Affiksal Sinonimiya*. Toshkent: FAN.
- Tojiyev, Yo. (1982). *O'zbek Tili Morfemikasi*. Toshkent: FAN.
- Tojiyev, Yo. (1987). *O'zbek Tilida Shaxs Otlari Yasovchi Affikslar Sinonimiyasi*. Toshkent: FAN.
- Tojiyev, Yo. (1992). *O'zbek Tili Morfemikasi*. Toshkent: ToshDU.
- Usmonov, S. (1964). O'zbek Tilida So'zlarning Grammatik Formalari. *Nizomiy Nomidagi TDPI İlmıy Asarlar*, 42, 126-127.
- Uygun, S. (1996). *Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim kurumları Türkçe eğitim programının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zikrillayev, G'.N. (1990). Fe'lning Shaxs, Son va Hurmat Kategoriyasi Sistemasi. Toshkent: Fan.
- Zikrillayev, G'.N. (1994). *O'zbek Tili Morfologiyasi*. Buxoro: BuxDU.
- Zikrillayev, G'.N. (2000). O'zbek Tili Grammatik Qurilishining Bosh Xususiyati. *Istiqlol va Ona Tili Ta'limi*, 1, 34-38.

**DÜNYA DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ALANINDA
BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR**

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com